دۆستایەتی و خۆبەری کردن

لە ئیسلامدا

(الولاء والبراء)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه ومن والاه . وأشهد أن لا إلـــه إلا الله وأشـــهد أن محمدا عبده ورسوله .

خوێنەری ئازیز ...

گـــەورەترین و بـــەنرخترین ســـەرمایەی موســـڵمان کەپێویستە پارێزگاری لێ بکات بیرو باوەڕەکەیـەتی . بۆیـە زۆر زیاتر لەئەندامەکانی لەشی پێویستە چاودێری بکـات و کارێـك نـەکات بـە ووتـە یـان کـردەوە یـان بـیرو باوەڕێـك بناغەی ئیمانی خۆی بدۆڕێنێ .

سەنگین ترین لقی بیرو بـاوەڕیش بریتی‌یـە لـە خـۆش ویستن و دۆستایەتی کردنی مسوڵمانان و خۆبەری کـردن و ڕق لێ بوونەوەیـە لـە بـێ بڕوایـان کـە لـەم ڕۆژەدا زۆر موسڵمان دەبینی گوێ نادات بەم لایەنە و بگرە پێشی وایە کە سیاسەت و حیکمەت وادەخوازێ ! کە خۆت لەبـەردەم بێ بڕوایاندا وانیشان بدەیت تا هەڵبخەڵەتێن !!

نا.. براکـەم خـراپ تـێ گەیەنـدراوی . ئـەو کۆمەڵـەی پێغەمبــەری خــواش (ﷺ) پــەروەردەی کــردن وابیریــان نــەدەکردەوە . ئیــسلام دینیئاسمانییــە بــەهیچ جۆرێــك قبوڵی هەواو ئارەزووی دەست تێوەردانی من و تۆ ناکات.

کابرایەکی درومان هاتـە لای شـێخ (**حـسن بـصری**) و پرسی : من کابرایەکم جل و بەرگی ئەو کەسـانە دەردوورم کەستەم کارو بێ بڕوان ئایا من بەر ئـەم ئایەتـە دەکـەوم و لــەو کەســانەم کــە مــەیلم نــەداوە بــەلای کافرانــدا : ﴿ ولاتركنوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار.﴾ (هود: ١١٣)
.. شـێخ حـسن ڕەحمـەتی خـوای لێ بـێ وەك قوتابیـەکی هاوەڵان.. وەك تابیعییـەك کەلـە چـاکترین سـەردەم دایـە فەرمووی : نەخێر .. تۆ مەیلت نداوە بەلای ستـەم گارانـدا .. بەڵکو خۆت ستەم کاری ! ئەو کەسـەی پێویـستیەکانت بــۆ دێنــێ مــەیلی داوە بەلایانــدا : ســبحان اللە .. لــەم تێگەیشتنەو لەم عەقیـدە عەصـریەی تـریش کـە کۆمـەڵێك دروستی کردووەلەم ڕۆژەدا.

لەبەر ئەمە کاتێـك ئـەم نامیلکـە وەرگێـردراوەم بینـی زۆر شـادمان بـوم کەبرایـەکی ئـاوا دڵـسۆز بـەجۆرێ نـاوی

خۆی نەداوە بنوسرێ لەسەر ئەم بابەتە وەرگێڕدراوە . هەڵسێ بەتیمارکردنی ئەم زامە سەختەی کە مسوڵمانانی گرتۆتەوە . بەجۆرێ زۆر قوتابی و شاگردی ئەو مامۆستا بەناو ئیسلامی یانەش دەروێش ئاسا (أشهد) دەکەن بۆ ئەم فەرمانانەی کە فێریان دەکەن تا خۆش ویستن و ڕق لێ بونیان لەسەر لایەنی حیزبیـو سیاسی و دنیایی بێ نەك لەبەرخوا ، پاشان بەپێی شەرعی خوا بێ .

ئومێدەوارم خوای گەورە پاداشتی چاکی ئەو برایە و هەموو ئەو کەسانە بداتەوە کە لەچاپ کردنی ئەم نامیلکەدا ئەرکیان کێشاوە .

لەخوا دەپارێمەوە کە مسوڵمانان جارێکی تر بگەرێنێتەوە سەر ئەو چاوگەیەی کەپێشینی ئەم ئومەتەی لێ تێر ئاو کردوەکو ئەوان مامەڵە لەگەڵ دۆست و دوژمنانی دیندا بکەین تا دنیامان ڕازاوەو قیامەتمان گەشاوە بێت.

وماذلك على الله بعزيز

والسلام عليكم

حەمزە بەرزنجی ١٤١٩ی کۆچی

بەشی یەكەم:

واتـای لایەنگیری و بەری بوون

پێناسەو گرنگیەتی لەقورئان و سوننەتدا :

١) لـەڕووی زمانەوانیـیـەوە: (**لایـەنگیری**) : لــەزۆر كتێبی زمانەوانی داهاتوو كە واتاكەی ئەوەیە كە دوو كەس شەڕیان ببێت و یەكێك بچێتە نێوانیانەوە و ڕێكیان بخات و شەڕنەكەن بەڵام ئەو كەسە ئەگەر لایەنی یەكێكیان بگرێـت بەمە دەوترێت (لایەنگیری) . ووشەی (مولی) واتە لایەنگر ، زۆر واتای تری هەیە لەزمانی عەرەبیدا ، وەك :

(خوا ، خاوەن ماڵ ، گەورە پیاو ، بەخـشندە، ڕزگـار كەر ، سـەرخەر، دواكـەوتوویی، یـەكێك ، ئـامۆزا ، سـوێند خۆر) وەزۆر واتای تریش.

وەهــەروەها(ولی) پێـچەوانەی (عـدو) واتــە لایــەنگیر پێچەوانەی دوژمـن و بـێ بـەری یـە. وەكەسێك لایـەنگیری یەكێكی تر بكات بەقسەی دەكـات لـە فرمانـەكانی داو مـل كەچە بۆی.

بەری بوون: بەوكەسە دەوترێت كەلە یـەكێك یان

شتێك رزگاری ببێ لێی دوور بكەوێتەوە و خۆی لێ پاك بكاتەوە. وەهەروەها بەو كەسە دەوترێت كەبەهانەی نەمێنێ و چونكە ئاگادار كراوەتەوە ، وەك خوای گەورە لەقورئاندا دەفەرموێ : ﴿ براءة من الله ورسوله إلى الذين عاهدتم من المشركين ﴾ (التوبة) واتە: (أعذر وأنذر) .

٢) لەرووی زاراوەوە: (**لایەنگیری**) : بریتیە لەسەر خستن و خۆشەویستی و بەخشندەییو رێزو لایەنگیری بەئاشكراو نهێنی خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ الله ولي الذين آمنوا يخرجهم من الظلمات إلى النور والذين كفروا أولياؤهم الطاغوت يخرجونهم من النورإلى الظلمات أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون ﴾ (البقره:٢٥٧)..واتە: (خوا سەرخەرو لایەنگیری باوەڕدارانە لەتاریكیيەوە دەیانبات بۆ رووناكی بەڵام بێ بڕوایان لایەنگیری یان طاغوتە لەرووناكیيەوە دەیانبات بۆ تاریكی) مانای طاغوت ئەو كەسەیە كە بپەرسترێ جگە لەخوا وەخۆشی پێی ڕازی بێ.

كەواتە لایەنگیری بێ بڕوایان مانای نزیك بوونەوەیە لێیان و دەرخستنی خۆشەویستیيە بۆیان بەقسەو كردەوە و نیەت (كتاب الإيمان _ نعيم ياسين)لا(١٤٥).

بێ لایەن (بەری بوون) واتە: دوورکەوتنەوە و ڕزگـار بوون و دوژمنایەتی بەهانە نەمان و ئاگادار کردنەوە .

ڕوون کردنەوەی ئەم پێناسـەیە : (**شیَخ الأسـلام أبـن تیمیـــة**) فەرموویـــەتی: لایـــەنگیری دژی دوژمنایەتی‌یـــە وەبنـچینەی لایـەنگیری خۆشەویـستی ونزیـك بونەوەیـە . وەبنـچینەی دوژمنایـەتی ڕق و کینـەو دوورکەوتنەوەیـە. وەلایەنگیر واتە نزیك وەك دەڵێن: (هـذا یلـي هـذا) ئەمـەش لەدوای ئەوەوە دێت واتە نزیکە لێوەی .

وەئەگەر لایـەنگیری خـوا بریتـی بێـت لەدواکـەوتنی و ڕێکــەوتن لەگەڵیــدا لەوشــتانەی کــە خۆشــی دەوێــت و ڕەزامەنـدی لەسـەریەتی یـان ئەوانـەی کـەڕقی لێ یـەتی و پێی ناخۆشە وەیـان دژی دەوەسـتێ کەواتـە دوژمنایـەتی لایــەنگیری خــوا دوژمنایــەتی خوایــە وەك خــوای گــەورە دەفـەرموێ : ﴿ یاأیها الذین آمنوا لاتتخــذوا عـــدوي وعدوكم أولیاء تلقون إلـــیهم بـــالمودة ﴾ (الممتحنـة: ١) واتە: (ئەی بڕواداران دوژمنی من و پاشان خۆتـان مەکـەن بەلایەنگیری خۆتان و خۆشـتان بوێـت)واتــە ئـەو کەسـەی دوژمنایەتی لایەنگیری خوای کرد ئەوا دوژمنایـەتی خـوای کردوە.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرموویەتی: ((من عادى لي وليا فقد بارزني بالمحاربة)) (البخاری ٣٤٣/١١)..واتە: (ئەوەی دوژمنایەتی لایەنگیرێکی من بکات وەك ئەوە وایە کەبەشەڕ زۆرانبازیم لەگەڵ بکات).

وە حوکمی زاراوەی (لایەنگیری دوژمنانی خوا) ئەکەوێتە چەند بەشێکی جیاوازەوە لەوانە هەڵگەڕانەوە و کافر بوونە ، وەهەندێکی تریان گوناهە گەورەکانە یان حەرامە. وەکاتێك خوا ئەم پەیوەندییانەی بەست لەگەڵ بڕوادارانـدا(برایەتی و خۆشەویستی و لایەنگیری و سەرخستنی یەکتری) وەدژی لایەنگیری بێ بڕوایان وەستا لەجولەکەو گاورو بێ بڕوایان بەخواو موشریکەکان ، ئەوا لەو بنەچانەی کە مسوڵمانان لەسەری ڕێکەوتن بریتی بوو لەوەی کە هەریەکتاپەرستێك وازی لەهەموو بێ بڕوایییەك هێنابێ ئەوا پێویستە کە خۆشمان بوێ لایەنگیری بکەین و سەرخەری بین .

وەئەوەی دژی ئەمانەبو ئەوا پێویستە خۆمان لەخوا نزیك بکەینەوە بەوەی کە کینەو ڕقمان لێی بێو دوژمنایەتی بکەین وە بەرەنگاری ببینەوە بەقسەو

بەکردەوە بە پێی توانا . وەلەبەر ئـەوەی کەلایـەنگیری و بێ بەری بوون پـەیوەستن بە خۆشەویستی و ڕقەوە کەواتـە بناغـەی بـڕوا ئەوەیـە کـە لـەپێناوی خـوادا پێغەمبـەران و شوێن کەوتوانیت خۆش بوێت وەلەپێناوی خوادا دوژمنانی و دوژمنـانی پێغەمبـەرانی وشـوێن کـەوتوانیت ڕق لێ بـێ (الفتاوى السعدية ١/٩٨).

وەهـەروەها (إبـن عبـاس) ڕەزای خـوای لـێ بێـت دەفەرموێ: (هەرکەسێك یەکێکی خۆش ویست لەبەر خوا و ڕقی لێی بوو لەبەر خوا وەهەروەها دوژمنایەتی کرد لەبەر خوا و لایەنگیری کرد لەبەرخوا کەواتـە بـەمانای لایـەنگیری خـوا بەدەسـت دێنـێ ، وەهـیچ بەندەیـەك لـەزەتیئیمان ناکات هەرچـەندە نوێـژو ڕۆژوو شـی زۆر بێـت تـاوەکو بـەو شـێوەیە نـەبێت ، وەبرایـەتی خـەڵکی بەگـشتی لەسـەر کاروبـاری دنیـا یـە وەئەمـەش سـودێکی وا ناگەیـەنێ بەخاوەنەکەی) (حلية الأولياء ١/ ٣١٢ إبن عباس)، بەڵام ئەگـەر پێشڕەو زانای ئەم ئوممەتە بڵـێ برایـەتی خـەڵکی لـەکاتی خۆیـدا لەسـەر کاروبـاری دنیـا بووبێـت کـە ئەمـەش سـود بەخاوەنەکـەی ناگەیـەنێت ، وەئەمـە لەسـەردەمی

پێغەمبــەردابووە(ﷺ) کەباشــترین ســەدەیە، کەواتــە پێویستە لەسەر مسوڵمانان کەووشیار بێتـەوەو بزانـێ کـە کێ ی خۆش دەوێ وڕقی لەکێیە وەلایەنگیری کـێ دەکـاو دوژمنایەتی کێدەکا ، دوایئەوە خۆی بکێشێ بەتەرازووی قورئـان و سـوونەت بـۆ ئـەوەی کـە ببینـێ ئایـا لـەریزی شــەیتان و حیزبەکـەی وەسـتاوەیان لـەریزی بەنـدەکانی خوایە و لەحیزبی خوادایە کە هەرئـەوان سـەرکەوتوون زوە جگە لەوان ئەوانەن کە ئەم دنیاو ئەو دنیاشیان چووە.

وەئەگەر بێتوو ئەم برایەتییە لەسـەر کاروبـاری دنیـا پێـك هاتبـێ ئـەوا ئەوەنـدە ناخایـەنێ و تێـك دەچـێ ئـەو کاتــەش هــیچ شــتێك نابێتــە پارێزگــاری ئــەم ئوممەتــە . وەئومــەتی ئیــسلام بــەهیچ شــێوەیەك ڕاســت نابێتــەوە جارێکی تر تـاوەکو نەگەرێتـەوە بـۆ لای بەرنامەکـەی خـوا وەکۆ بوونەوە لەسەر خۆشەویـستی خـواو پێغەمبەرەکـەی ئەوکاتە مسوڵمانان دڵخۆش دەبن بەم سەرکەوتنە لەلایـەن حواوە .

بیروباوەڕی ئەهلی سوونەت وجەماعەت لەلایەنگیری و بەری بووندا

پێویستە کەباسی بیروباوەڕی ئەهلی سوننەت و جەماعەت بکەین لەم بوارەدا بۆ ئەوەی بەمە بتوانین سەرکردەی داهێنراوەکانی دین و ئارەزوو بازەکان بناسین کەهیچ پشت بەست نین بەبەڵگەی قورئان و سوننەت **(شیخ الإسلام) أبن تیمیة** (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێ : (پێویستە لەسەر باوەڕدار کەدوژمنایەتی لەبەر خوا بکات وەلایەنگیری لەبەر خوا بکات . بەڵام ئەگەر بڕوادارێك هەبێ لەهەر شوێنێکی جیهاندا بێت وەستەمیشی لێ کردبێت دەبێ لایەنگیری بکەین چونکە ستەم لایەنگیری بڕوادار نابڕێت. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ **وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فأصلحوا بينهما...** ﴾ (الحجرات: ٩).

بەم شێوەیە پەروەردگار هەموویانی بەبرای یەکتر داناوە ئەگەر بێتو شەڕو ناخۆشیش بکەوێتە نێوانیانەوە) ئەوە فەرمانی داوە بەچاکبوونیان کەواتە بابڕوادار پەند وەربگرێت وەبزانێت کە پێویستە بڕوادار لایەنگیری بکرێت

ئەگــەر کــەم وکورتیــشی هــەبێت، وەبــێ بــڕوا پێویــستە دوژمنایەتی بکرێت ئەگەر بەخشندەو چاکەشی هەبێت. پــەروەردگار کەپــەیامی بــە پێغەمبــەرانی دا نــاردووە بــۆ ئەوەی کە دین و یاسا و بەرنامەی خوایی بڵاو بکەنــەوە و خۆشەویــستی یــان هــەبێ بەرامبــەر بــە لایــەنگرانی خــوا وەڕقیان لەدوژمنانی بێ.

بەڵام ئەگەر پیاوێك خێرو شەڕو سوننەت و بیدعەی تیاکۆبۆوە ، ئەوا شایەنی ئەوەیە کە لایەنگری بیت بەپێی چاکەکەی وەدوژمنی بیت بەپێی خراپیەکەی وەك چۆن پیاوێکی دز کەدەستی دەبڕن بەڵام لەخەزێنەی دەوڵەتیش بەشی دەدرێ بەپێی پێویستی ژیانی ، وە ئەمەیە کە ئەهلی سوونەت و جەماعەت کە لەسەری رێکەوتوون بەڵام (خوارج و معتزلة) ..﴿ **فتربصوا حتى يأتي الله بأمره والله لايهدى القوم الفاسـقين** ﴾ (التوبة: ٢٣-٢٤) وەهەروەها (**شيخ الأسلام) إبن تيمية** بەکورتی ئەوباسە لێك دەداتەوە لەکۆتایی باسەکەیدا دەڵێ: (باوەڕدار پێویستە لایەنگیری بکرێ وە بێ باوەڕ دەبێ بەری بین لێی و دوژمنایەتیبکەین ئەگەر هەرکەسێك بێت ، وە ئەوەی بەشێکی باوەڕو بەشێکی بێ باوەڕی تێدابێت ئەوا

لایـەنگیری دەکـرێ بـە پـێی باوەڕەکـەی وەدوژمنایـەتی دەکرێ بەپێی بێ باوەڕییەکەی چونکە ئەو کەسە بەم گوناهانـە لـەباوەڕ بـەخوا دەرناچـن وەك : (زینـاو عـارەق خواردنەوەو ...) خوای گەورە دەفـەرموێ: ﴿ إنما وليكم الله والذين آمنوا الذين يقيمون الصلاة ويؤتون الزكـاة وهم راكعون ومن يتول الله ورسوله والذين آمنوافـإن حزب الله هم الغالبون ﴾ (المائدة: ٥٥-٥٦) وە دەفـەرموێ : ﴿ ياأيها الذين آمنوا لاتتخذوا اليهود والنصارى أولياء بعضهم أوليـاء بعـض ...﴾ (التوبـە: ٧١) وەهـەروەها دەفـەرموێ : ﴿ والمؤمنون والمؤمنات بعـضهم أوليـاء بعض..﴾ وەدەفـەرموێ: ﴿ وإن طائفتان مـن المـؤمنين اقتتلوا فأصلحوا بينهما.. ﴾ ... ﴿ إنما المؤمنون إخوة ﴾ (الحجرات :٩) وەهەر لەبەر ئەمەشە کەپێشین و پێشڕەوانی ئیسلام لەگـەڵ شـەڕدا لایـەنگیری یـەکتریان نـەدەکرد لـە دوولایـەنی شـەڕەکە وە هـەموو هـەڵس و کـەوتێکی مـسوڵمانانەیان لەگـەڵ یـەکتردا دەکـرد هـەوڵی ئاشـت بوونەوەیان دەدا لە نێوانیاندا وە مامەڵەی بازرگانیو ژن و ژن خوازی یان لەگەڵ یەکتردا دەکرد وەبـەهیچ شێوەیەك دوژمنایەتیان نەدەکردن وەك کافرەکان.

لایەنگیری و بەری بوون لەدڵدا

لایەنگیری خۆشەویستیو بێ بەری بوون دەگونجێ لەدڵدا بێت ئەگەر ئەو کەسە نەتوانێ بەکردەوە بیچەسپێنێ وەك (**شيخ الأسلام إبن تيمية**) دەفەرموێ: خۆشەویستی و ڕق و کینەو توانایی دڵ دەبێ هەموویان چەسپاوبن لەدڵدا وەنابێ هیچ ناگوزورویەکی تێدابێت مەگەر بەکەم بوونی باوەڕ بەلاّم چەسپاندنی بەپێی توانای ئەو کەسەدەبێت ،وەهەرکاتێلایەنگیری و بەری بوون لەدڵدا تەوتو دەبێ وە ئەو کەسە بەپێی توانای خۆی چەسپاندی ئەوا پاداشتی تەواوی خۆی وەردەگرێ ، بەلاّم هەندێ کەس هەیە خۆشەویستی وڕق لێ بوونیان بەپێی خۆشەویستی وڕقی خۆیانە نەك بەپێی خۆشەویستی و ڕق لێ بوونیانە لەخواو پێغەمبە (ﷺ) .

وەئەمیش جۆرێکە لە ئارەزوو وەئەو کەسەی کەدوای بکەوێ دوای هەواو ئارەزووی خۆی کەوتووە ، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ ومن أضل ممن اتبع هواه بغير هدى من الله.. ﴾ (القصص: ٥٠)

هەڵوێستی ئەهلی سوننەت وجەماعەت بەرامبەرخاوەن داهێنراو وئارەزووەکان

بـەری بـوون لەداهێنــەرەکانی دیــن و ئــارەزوو بازەکــان دەچــێتە نــاو بیروبــاوەری شــوێن کــەوتوانی ســوونەت و جەماعەت وە (بدعـة) واتـە داهێنـراو مانـای ئەوشـتەیە کـە لەوەپێش نەبووبێ وەتازە درووست بوبێت وەنەبینرابێت و بۆ یەکەم جاربێت.

وەك چـۆن خـوای گـەورە دەفـەرموێ : ﴿ بــــديع السموات والأرض ﴾ (البقرة:١١٧) وەدەفـەرموێ : ﴿ قل ماكنت بدعا من الرسل ﴾ (الأحقاف:٩)... واتە : (بڵێ مـن یەکـەم پێغەمبـەر نـیم لەسـەر زەوی دا) وە(إبـن الجـوزی) دەفەرموێ : (داهێنراو بریتییە لەکردەوەیەك یان قسەیەك بکرێـت لـەوە پـێش نـەبووبێ وەبـە زۆری داهێنراوەکـان دژایـەتی شـەریعەتی ئیسلام دەکـات بەسـەر پێـچی کـردن بەزیاد کردن یان کەم کردنی.)

وەهەندێك ئەڵێن : (باشە ئێمە حەقمان چییە بەسەر

خـاوەن داهێنراوەکانـەوە کەباسـەکەمان بریتـی بێـت لـە لایەنگیری و بێ بەری بوون ؟)

وەلامی ئەوەش بریتیە لە: هەرچەندە تۆزێک دوورو درێژە بەڵام پێویستە ڕوون بکرێتەوە.

یەکەم: داهێنراو لەدیندا مەترسیەکی زۆر گەورەی هەیە وەبەڵگەش بۆ ئەوەی داهێنراو دەکرێت بەچەند پلەیەکی جیاوازەوە لە نێوان بێ باوەڕی و دەرچوون لەدین و گوناهی گەورەوە و گوناهی بچووك.

وە لەم بوارەدا ئیمامی (**شاطیبی**) دەفەرموێ : (داهێنراو دەکرێت بەچەند پلەیەکی جیاوازەوە هەندێکیان بەئاشکرا کوفرەو بێ باوەڕی یە وەك ئەوانەی کەلەپێش ئیسلام دا هەبووە، وەهەروەها داهێنراوی دوو ڕوەکان (المنافقون) ئەوانەی کەدینی ئیسلامیان کردوە بەدار دەستی خۆیان بۆ پاراستنی خۆیان و ماڵو سامانیان وەزۆری تریش وەك حەلاڵ کردنی حەرام و حەرام کردنی حەلاڵ وەهەرکەسێك ئەمانە بکات ئەوا خۆی بەخوا داناوە چونکە ئەمانە هەر شایەنی خوایەو کەسی تر ئەوەی بۆ نیە ، وەك خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ الا لـه الخلـق

والأمـــر ﴾ (الأعـراف: ٥٤) وەدەفـەرموێ : ﴿ ولاتقولـــوا لماتصف ألسنتكم الكذب ﴾ (النحـل:١١٦) وەخـاوەنی ئـەم داهێنراوە دینیانە پێویستە لەسەر ئێمـە کـە دوژمنایـەتی بکــەین و شــەڕ لەگــەڵ کردنیــان دوای نــەمانی بەهانــەو ئاگادارکردنــەوەیان ، وەبــێ بــەری بــوون لێیــان هــیچ جیاوازیەکی نیە لە بەری بوون لـەو بـێ بـاوەڕەی کەهـەر لەبنچینەوە باوەڕی بەخوا و بەپێغەمبـەر ەکـەی نـەهێناوە وەك چۆن پێغەمبە(ﷺ) فەرموویـەتی : ((مـن أحـدث في أمرنا هذا ماليس فيـه فهـو رد)) [(صحيح البخـاری فـی الـصلح ٥/ ٣٠١ح ٢٦٩٧ وصحيح مسلم في الأقضية ٣/ ١٣٤٣ حديث ١٧١٨)] . . . واتـە: ئـەوەی داهێنراوێـك یـان تـازە گەریـەك لـەم دینـەی ئێمەدا بکات کەتیایدا نەبێت ئـەوا مـسوڵمانان نابێـت لێـی وەربگرن .

وە(**البغـوی**) دەفـەرموێ: (هـەموو زانایـانی سـوننەت ڕێکــەوتوون لەســەر دژایــەتی خــاوەن داهێنراوەکــان و ، وەدابڕان لێیان) [شرح السنة (١/٢٢٧)].

وەئێستاش دەگەڕێینەوە بۆ پلەكانی داهێنراو(بدعـة) وەك چۆن ئیمامی (**شاطيبی**) باسی كردووە و دەفەرموێ : (هەندێ لەداهێنراوەكان هەیە كەسەرپێچی یە بـەڵام كـوفر نی‌یـە، یـان ڕای زانایـان جیـاوازە تێیـدا كەهەنـدێك دەڵـێن كوفرە و هەندێك دەڵێن كوفر نی‌یەوەك بیدعەی خەواریج و قەدەریەو مەرجیئەو ئەوانەی لـەوان دەچـن لەوانـەی لـەڕێ دەرچوون. وەهەندێك سەرپێـچی تـر هەیـە كـەڕای زانایـان وایە كە كـوفر نی‌یـە وەك داهێنـراوی(التبتـل) واتـە دابـڕان لەخەڵكی وەدنیا بۆ عیبادەتی خوا (مختار الصحاح/ ص٥٣) .

وەڕۆژوو گرتن لەبەر هەتاو لەگەڵ بـوونی سـێبەردا وە خۆخەسـاندنی بەمەبەسـتی نەهێـشتنی ئـارەزووی جـووت بوون . وەهەندێكی تریان هەن كـە (مكـروە) ن واتـە بـاش نـین و كردەویـەكی ناشـرینە وەك كۆبوونـەوە لەعیـشای شەوی عەرەفەدا بەمەبەستی پاڕانەوە بەكۆمەڵ ، هەروەها ناوهێنـانی دەسـەڵاتداری دەوڵـەت لـەووتاری جومعـەدا ، وەزۆری تـریش هـەن (الاعتـصام ٢/٣٧) وەشـوێن كـەوتوانی

سوونتەت و جەماعەت بەرین لەگەورە پیاوانی بیدعەو تازەگەریەکان .

دووەم: لەبەر مەترسی داهێنراوەکان لەسەر دین لێرەدا چەند نموونەیەك دێنمەوە لە ووتەی پێشرەوانی ئوومەتی ئیسلام بۆ ئاگاداربوون لەداهێنراوەکان و داهێنەرەکانیان . وەك یەکێك لەیارە بەرزەکانی پێغەمبەر (ﷺ) کە(عبد الله کوڕی مسعود)ە ڕەزای خوای لێبێ دەفەرموێ: (ئەوەی کە دەیەوێ لەسەر سوونتەت بڕوا ئەوا با چاو لەوانە بکات کە مردون ئەوان یارەکانی (محمد) (ﷺ) بوون وە باشترین کەسی ئەم ئوممەتە بوون وەدڵیان بەترسی خوا ئاوەدان بوو لەهەمووان زاناتر بوون لەدنیا دا، کۆمەڵێك بوون خوا هەڵی بژاردبوون بۆ باوەڕیپێغەمبەرەکەی(ﷺ) وە بۆ بڵاو کردنەوەی ئیسلام وە ئێوەش چاو لەخوڕەوشت و ڕێگای ئەوان بکەن چونکە ئەوان لەسەر ڕێگەی ڕاست بوون) (شرح السنة للبغوی ٢١٤/١) وەهەروەها (**سفیان الثوری**) (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرموویەتی: (داهێنراو خۆشەویست ترە

لەگوناهلـەلای ئیبلـیس چـونکە گونـاه تۆبـەی لێ دەکرێـت بەڵام داهێنراو تۆبەی لێ ناکرێت)(شرح السنة ٢١٦/١) وەئیمامی مالیـك ڕەحمـەتی خـوای لێبێـت دەفـەرموێ (هەرکەسـێك تازەگەریـیـەك بکـات لەدیـنـدا بەمـە پێـشینەکانی ئیـسلام لەسەری نەبوون ئەوا وەك ئەوە وایە بڵێ پێغەمبەر (ﷺ) خیانەتی کردوە لەبڵاوکردنـەوەی دینەکـەدا چـونکە خـوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ اليوم أكملـت لكـم ديـنكم ﴾ (المائدة:٣) واتـە: ئـەوەی ئـەو کاتـە دیـن نـەبوو بێـت ئـەوا ئێستا دین نیـیە) (الأعتصام ٥٣/٢).

وەئیمـامی (**شـاطيبی**) ڕەحمـەتی خـوای لێبێـت خراپـیـیـەکانی داهێنـراوی (بدعـة) لـە دووبـەش کۆکردۆتەوە(ألأعتصام ٦١/٢).

١-دژی ئـەو کەسـەیە کـە شـەریعەتی دانـاوەو دەیـەوێ شتێکی زیاد لەدین و شەریعەت زیاد بکات یـان کـەمی بکـات وە بـەهیچ شـێوەیەك ڕازی نیـیـە بەوەیکەلەشەریعەتدا بۆی دانراوە.

٢- هەموو داهێنراوێك هەر چەندە زیاد بكرێت یان كەم بكرێت یان هەر لەبناغەوە بیگۆڕێت ئەوا ئەو كەسە كافرەو بێ باوەرە، وە ئەمانە دەگونجێ بەتەنها بێت یان بەشێك بێت لەیەكێك لە شەریعەتەكانی دین.

وەئەم تێڕوانینە بۆ داهێنراوەكان هەموو بەڵگەكانی خراپ تێڕوانینی و زەم كردنی دەگرێتەوە . لەوانە پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێ : (كل بدعة ضلالة)واتە هەموو داهێنراوێك گومراییە وەدەفەرموێ : ((من دعا إلى ضلالة كان عليه من الأثم مثل أثام من تبعه لاينقص ذلك من آثامهم شيئا)) [صحيح مسلم (٤/٢٠٦٠) حديث (٢٦٧٤)] .. واتە : ئەوەی بانگەواز بكات بۆ گومڕایی یەك ئەوا ئەوانەی شوێنی دەكەون چەند گوناهیان دەگات ئەوا ئەویش هەمان گوناهی دەگات وە لە گوناهی ئەوانیش كەم نابێتەوە . كەواتە كورتەی بیروباوەڕی ئەهلی سوونەت و جەماعەت بەری بوونە لەوانەی كە داهێنراوی دینی دادەهێنن بەتایبەتی ئەوانەی كە مسوڵمانی پێ كافر دەبێ .

شێوەکانی لایەنگیری و ڕووالەتەکانی

کۆکردنــەوەی شــێوەکانی لایــەنگیری و ڕواڵەتــەکانی لەیەك بەشــی ســەربەخۆ دا بایــەخێکی تایبــەتی هەیە لــەم باسەدا، وە بۆ ئەوەی ڕوون بێتەوە لەبەر چاوی خوێنەری ئازیز.

وە حەز ئەکەم لێرەدا ئاماژە بـۆ ئـەوە بکـەم کـە مـن لــەم بـوارەدا زۆر خـۆم نەبەسـتۆتەوە بـەحوکمی شـەرعی یـەوە لەهـەموو پلـەکانی لایـەنگیری بـێ لایـەنی دا چـونکە پلــەکانی لایــەنگیری هەنــدێکیان هــەن کــە مــسوڵمان لەئیسلامەتی دەردەکەن وە هەنـدێکیان بـەگوناهی گـەورە لەقەڵەم دەدرێن و حەرامن . وە دینی ئیسلام سـوور بـووە لەسـەر دڵـسۆزی لەعیبادەتـدا ئـەویش بریتیـیە لـە بـەجێ هێنانی فەرمانەکانیو مل کەچ کردن بۆ خوای تاك و تـەنها وە بـــەری بـــوون لەهـــەر شـــوێن کەوتوویـــەك و هـــەر ترسناکییەك بێت وە دڵ بەستن بەخوای خۆیانەوە لەترس و داواکردن و پیشتوانی و سەرکەوتندا ، چـونکە هەرکـەس دڵــی بەیــەکێك لەدروســترکراوەکانی خـواوە بەنـدبێت ئـەوا ئەسیری ئەوەو هەرئـەویش دەپەرستێ ئەمـەش ئەوپـەری بێ دەسەڵاتی و زەلیلی و ئەسیریە.

وەمەترسـی لایـەنگیری کـافرو بـێ بڕواکـان لـەوەدا دەردەکەوێ کە زۆر زیاتر لەسـەر مـسوڵمانان وەك ئـەوەی کە یەکێك لەدڵی خۆیدا کوفر بکات چونکە ئـەم لایەنگیریـە زۆر زیـــان بەمـــسوڵمانان دەگەیـــەنێ وەك لـــەوەی کـەبیروباوەڕیان بگۆڕێـت . وەهەنـدێ کـەس لایـەنگیری کافرەکان دەکـەن سـەرەڕای ئـەم کردەوەیەشیان خۆیـان بـەخاوەن بیروبـاوەڕی تـەواو دادەنێـت ، دەبـا دڵنیـا بـن لـەوەی کـە درۆزنـن لـەلای خـواو پێغەمبەرەکـەی(ﷺ) و مسوڵمانانیش .وە ئاشکرایە کـە لایـەنگیری کافرەکـان زۆر مەترسی زیاترە لەگۆڕینی بیروباوەر .

وەئێستاش تۆو شێوەکانی لایەنگیری کافرەکان :

١-ڕازی بوون بەبێ بـاوەڕی کافرەکـان وەیـا بـەکافر دادەنرێـت یـان دوو دڵـی تێـدابێت لەکافرییەکەیانـدا یـان بەڕاست دانانی هەر ڕێگایەك و یاسایەك کەئـەوان لەسـەری بـڕۆن . وە ئـەوان ئەگـەر لایـەنگیریان بکرێـت زۆریـان پـێ خۆشە.

خوا گەورە دەفـەرموێ : ﴿ ودوا لو تكفرون كمـــا كفروا فتكونون سواء ﴾ (النسـاء : ٨٩) وە هـەروەك لـەوە پێش باسمان کرد کە دەبێ خۆشەویـستی ورِقـی دڵ تـەواو بێت وەدوو دڵی تێدا نەبێ چونکە ئەوەی کە کافری خـۆش بوێ لەبەر کوفرەکـەی ئـەوا ئـەویش کـافرە بـەڕای هـەموو زانایان بەبێ گومان لەوەدا. **(إبن تيمية)** ڕەحمـەتی خـوای لێبێـت فەرموویـەتی : (خۆشەویـستی و دڵ ڕەقـی و پـێ نـاخۆش بـوون پێویـستە هـەموو دڵ بگرێتـەوە نابـێ کـەم بکات تەنها بەکەمبوونی (ئیمـان) بـڕوا نـەبێت ، بـەڵام ئـەو کردەوانەی کە مرۆڤ خۆی دەیکات ئەوا بە پێی توانایـەتی ، وە هەرکاتێ پـێ خـۆش بـوون و پـێ نـاخۆش بـوونی دڵ تەواو بوو وەکردەوە کانیشی بەپێی توانای خۆی بوو ئەوا ئەگـەر کـردەوە کـە نەشـکات پاداشـتی تـەواو وەردەگـرێ لەسەری چونکە هەندێك هەن کـە بروبـاوەڕی دڵیـان تـەواو نییە لەبەر خۆشەویستی نەفس و ئارەزووی خۆیان نەوەك خۆشەویـستی خـواو پێغەمبەرەکـەی (ﷺ) خوایگـەورە لەقورئانـدا دەفـەرموێ : ﴿ ومن أضل ممن اتبع هواه بغير هـــدى مـــن الله ﴾ (القصص: ٥٠) واتـە: خۆشەویـستی و ڕەزامەنـدی دوو شـتن پەیوەسـتن بەیەکـەوە ئەگـەر بـۆ

کافرەکان بێ ئەوا کوفرە و ئەگەر بۆ باوەڕداران بێت ئەوا باوەڕێکی راستە.

٢- لایەنگیری گشتی کافرەکان و پشت بەستن پێیان و کردنیان بەسەر خەرو یاوەرو هاورێ وەیان چوونە ناو دینەکەیانەوە وەبێ گومان پەروەردگار نەهی لەمەدەکات و دەفەرموێ: ﴿ لایتخذ المؤمنون الكافرين أولياء من دون المؤمنين ومن يفعل ذلك فليس من الله فى شىء إلا أن تتقوا منهم تقاة ويحذركم الله نفسه وإلىالله المصير ﴾ (آل عمران:٢٨) وەبۆ شی کردنەوەی ئەم ئایەتە (إبن جرير) ڕەحمەتی خوای لێبێت لەتەفسیرەکەیدا دەفەرموێ : (ئەو کەسەی کە کافرەکان بکات بەپشت و پەنای خۆی و یارمەتی یان بدات دژی مسوڵمانان ولایەنگیریان بکات ئەوا بێ بەشە لای خوا واتە بەریە لەخواو خواش بەریە لە و بە هەڵگەرانەوەی لەدینی ئیسلام و چوونە ناو کوفرەوە خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿ ياأيها الذين آمنوا لاتتخذو اليهود والنصارى أولياء بعضهم أولياء بعض ومن يتولهم منكم فإنه منهم إن الله لا يهدى القوم الظالمين ﴾(المائدة: ٥١) واتە ئەی ئەوانەی کە باوەڕدارن لایەنگیری جولەکەو گاورەکان مەکەن چونکە ئەوان یەك لایەنگیری ئەوی ترە ،

وە ئەو کەسەی لایەنگیری یان بکات ئەوا هەر لەوانەو وەك ئەوان وایە وپەروەردگار هیدایەتی کۆمەڵی ستەمکاران نادات بۆ سەر ڕێگای ڕاست.

(ابن تیمیة) زیاتر ئەمە ڕوون دەکاتەوە و دەڵێ: (ئەوەی لایەنگیری جولەکەو گاورەکان بکات ئەوا لەوان دەبێت ئەگەر بێت و باوەڕی بەخوا بەپێغەمبەریش هەبێ (ﷺ) بەڵام بێ گومان باوەڕەکەیان کەمی هەیەو تەواو نییە چونکە ئەگەر تەواو بوایە ئەوا نەهی لە لایەنگیری کافرەکان دەکرد.

٣- باوەڕهێنان بەهەندێ لەو بیرو باوەڕانەی کە کافرەکان لەسەری دەڕۆن یان لەجیاتی پەنابردنەبەر قورئانەکەی خوا پەنا بەرێتە بەر بیروباوەری کافرەکان. خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ ألم تر إلى الذين أوتوا نصيبا من الكتاب يؤمنون بالجبت والطاغوت ويقولون للذين كفروا هؤلاء أهدى من الذين آمنوا سبيلا﴾ (النساء:٥١) وەهەندێ لەو شتانەی کە بڕوا بوونە بەهەندێ لەکوفرو بیرو باوەڕیان بریتییە لە جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت وەهەندێك دەڵێن ئیسلام هیچ پەیوەندییەکی نییە

بەرامیاری (سیاسة)ەوە کە ئەمە مەسەلەیەکە لەئەوروپاوە بۆیان ئاو دیو کردووین و بۆیان هێناوین ئەمیش لەکاتی ڕیسوابوونی پیاوانی کەنیسەکانی ئەوروپا ڕووی داو دین و ڕامیاری یان لەیەکتری دابڕی . وەهەندێك لەوانەی کە لەباتی ئەوەی شتێکی باشمان لە ئەوروپا وە بۆ بێنن کەچی هاتوونەتەوە بەو ژەرەی کەپێیانەو دەڵێن دین هیچ پەیوەندی یەکی بەڕامیاری یەوە نی‌یە کە ئیسلامیشیان خستە ریزی کلێسەی ئەوروپی و دەڵێن گوایە کە ئیسلام پەیوەندی‌یەکە لەنێوان مرۆڤ لەگەڵ خوای خۆی دا وەرامیاریش پیاوی خۆی هەیە.

وە(سید قطب) ڕەحمەتی خوای لێ بێت زۆر لەسەر ئەم بوارە دەڕوات و ڕوونی دەکاتەوە.

٤- خۆشەویستی و لایەنگیری یان بەگشتی کە ئەمەش خوا فەرمانی نەکردنی پێ داوین، وەك دەفەرموێ: ﴿ لاتجد قوما يؤمنون بالله واليوم الآخر يوادون من حاد الله ورسوله ولوكانوا آباءهم أو أبناءهم أوإخوانهم أو عشيرتهم ﴾ (المجادلة: ٢٢) واتای ئەم ئایەتە زۆر ئاشکرایە بەڵام بەشێوەیەکی کورت هەرباسی دەکەین کە دەفەرموێ

: بـاوەڕداری ڕاسـتەقینە بـەخواو بـەڕۆژی دوایـی بـەهیچ شـێوەیەك دوژمنـانی خـواو پێغەمبـەریان (ﷺ) خـۆش ناوێـت بـەڵکو دژیـان دەوەسـتن ئەگـەر بێتـو باوکیـان یـان کوڕیان یان برایان یان عەشیرەتەکانیشیان بێت. وە(شـیخ الإسلام) ابن تیمیە ڕەحمـەتی خـوای لێبێـت دەفـەرموێ : (هەرکەسێ لایەنگیری دوژمنانی خوابکات بـەدڵی بێـت یـان بـەکردەوەی بێـت ئـەوا بەڵگەیـە لەسـەر ئـەوەی کـە دڵـی باوەڕی تەواوی نییە وەخوا لەئایەتێکی تردا دەفـەرموێ : ﴿ یاأیها الذین آمنوا لاتتخذوا عدوی وعدوکم أولیـــاء تلقون إلیهم بالمودة وقد کفروا بما جاءکم من الحـــق ﴾ (الممتحنة:١).

٥- (الرکون الیهم) واتە ڕاز بوون بەهەموو شـتێکیان ، وەك خوای گـەورە دەفـەرموێ : ﴿ ولاترکنوا إلی الـــذین ظلموا فتمسکم النار ومالکم من دون الله من أولیـــاء ثم لاتنصرون ﴾ (هود: ١١٣) ..(ئیمامیقرطبی) دەفـەرموێ : (رکون) واتای پشت بەستن وڕازی بوون بەهەموو شتێکیان . وە (قتادە) دەفەرموێ واتای ئایەتەکە : خۆشتان نـەوێن و بەقسەیان مەکەن . وە(ابن جریج) دەفەرموێ لایەنگیری

یان مەکەن . وەبەگشتی واتای ئایەتەکەو واتای ووشەی (رکون) ئەمەیە : واز لێهێنانی کافرکان و ئەوانەی کە خراپەکارن و خەریکی دروست کردنی شتی تازەن لەدینەکەدا واتە: داهێنراو (بدعة) لەدیندا . هەرکاتێ هاورێیەتی ئەمانە بکەین ئەوا کوفرە و سەرپێچی کردنە لە فرمانەکانی خوا چونکە هاورێ یەتی مانای خۆشەویستی‌یانە ، وەك ووتراوە ئەگەر وویستت یەکێك بناسیت ئەوا پرسیار لەخۆی مەکە بەڵکو پرسیار لە خورەوشتی هاورێکەی بکە.

٦- زۆر بەلادا چوونیان و قسەی خۆش و سوعبەت لەگەڵ کردنیان لەسەر حیسابی دینەکەدا خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ ودوا لو تدهن فيدهنون ﴾ (القلم: ٩) وەبەلادا چوونیان و قسەی لوس و هیچ و پوچ لەسەر حیسابی دینەکە لەژیان ئەمڕۆی مسوڵمانان زۆر دەیبینین ، کە ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ بەزینی دەروونی مسوڵمانان و ڕەش بینینیان چونکە دەبینین کافرەکان و دوژمنانی خوا زاڵ بون لەلایەنی هێزو توانای ماددی دا ئەوانیش پێی هەڵ خەڵەتان و ترسان لێیان . ئەم ترسە چەسپی

لەمێشکی ئەوانەدا کەباوەڕیان کزە .وە وا دەزانن کە ئەوان نیشانەی هێزو توانان . لەبە رئەوە ووردە ووردە لەفرمانەکانی دینەکەیان دەتەکنەوە بۆ نزیك بوونەوە لەکافرەکان و ڕێ وشوێن گرتنیان.

وەك پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) دەفەرموێ: ((لتتبعن سنن من كان قبلكم شبرا شبرا وذراعا ذراعا حتى لو دخلوا جحر ضب تبعتموهم)) قلنا : يارسول الله : اليهود والنصارى ؟ قال : ((فمن)) ؟ [صحيح البخارى/ كتاب الأعتصام/ (٣٠٠/٣) حديث (٧٣٢٠) و رواه مسلم فىكتابالعلم/٢٠٥٤(٢٦٦٩)].

واتە : دوای ڕێ و شوێنی ئەوانەی پێش خۆتان دەکەون بست بست وەباڵ بەباڵ هەتاوەکو ئەگەر بچنە ناو کونی بزن مژەوە دوایان ئەکەون ئێمەش ووتمان : ئەی پێغەمبەری خوا جولەکەو گاورەکان ؟ ئەویش فەرموی : هەیە لەوان زیاتر . قسەی خۆش و سوعبەت و مجادلە کردن بەشێکی بچووك دەست پێ دەکات دوایی ووردە ووردە زیاد دەکات تاوەکو(پەنا بەخوا) لەدین دەردەچێ وەلەوشتانەی کە زۆر ئاشکرایە لەمێژووی مسوڵمانان‌دا کە

گەورەترین یاریدەدەری سەرکەوتنە دوای باوەڕبەخواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ) شانازی کردنە بەئیسلامەتی خۆیانەوە . بەڕاستی ئەمەش قسەکەی (عمری کوڕی خەتاب)ە ڕەزای خوای لێ بێت دەری دەخات کە دەفەرموێ : (إنا كنا أذل قوم فأعزنا الله بالاسلام فمهما نطلب العزة بغير ما أنزل الله به أذلنا الله) [الحاكم في مستدركه (١/ ٦٢) كتاب الأيمان . ووافقه الذهبى]..واتە : ئێمە قەومێکی زۆر زەلیل بووین خوا سەربەرزی کردین بەئیسلام وە هەرکاتێك داوای سەربەرزی بکەین بەبێ ئەوەی کە خوا پێی داوین زەلیمان دەکات .

٧- کردنیان بە(بطانة) واتە هەموو قسەو نهێنییەکیان لابدرکێنرێت .

خوا دەفەرموێت : ﴿ يا أيها الذين آمنوا لاتتخذوا بطانة من دونكم لا يألونكم خبالا ودوا ما عنتم قد بدت البغضاء من أفواههم وماتخفى صدورهم أكبر قد بينا لكم الآيات إن كنتم تعقلون ﴾(آل عمران : ١١٨).

ئەم ئایەتەلەسەرچەند مسوڵمانێك هاتە خوارەوە کە زۆر دڵ ساف بوون لەگەڵ دوو ڕوەکاندا (المنافقون)

وەهامو شۆی یەکیك لەجولەکـەکانیان دەکـرد لەبـەر ئـەوە ناسیاوی و لەیەك نزیکی و دراوسیّ‌یەتی یەی کە هـەبوو لـە نیوانیاندا ، لەبەر ئەوە خوای گـەورە ئـەم ئایەتـەی نـاردە خوارەوە فرمانی نەکردنی پیّ دان بۆ ئەوەی فیتنە دروست نەبیّ.

وە(بطانة الرجل) واتە تایبەتیەکانی چونکە کە دەڵیّن (بطانة) وەك جلیّك وایە کەلەش دادەپۆشیّ وەهـەر کەسـیّ نهیّنی یەکیّکی تری لابیّت دەبیّت بیاریّزیّت چـۆن وەك جـل لەش دادەپۆشیّت و دەیپاریّزیّت.

وە پەروەردگار بۆیە دەڵیّت مەیانکەن بە داپۆشـەری نهینی‌یەکانی خۆتان چونکە هۆیەکەی بـۆ دیـاری کـردووین کە خوای گەورە دەفـەرمویّ: ﴿ لایألونکم خبالا ﴾ واتـە: کەمتـەر خـەمی ناکـەن لـەهیّزو تواناییانـدا بـۆ ئـازاردان و حەیابردن و شەڕ فرۆشتن پیّیان ئەوەش بزانەکەدەیانـەویّ هەر چۆنیك بیّت لە ناوتان بەرن.

پیّغەمبــەری خۆشەویــست (ﷺ) دەفـــەرمویّ: ((الرجل على دين خليله فلينظر أحدكم من يخالل)) [سنن أبـي داود كتـاب الادب (٥٠/ ١٦٨)و الترمـذى فـى الزهـد (٧/ ١١١)]..واتە : هەموو کەس لەسەر دینی هاوڕیّ‌کەیەتی دەبا بزانن هاوڕیّ‌تان کی‌یە؟.

٨- بەقسەکردنیان لەوەی کەفەرمانی پێ دەدەن ودەست نیشانی دەکەن: پەروەردگار بۆ ئەوەی کەئەمە نەکەین فرمانمان پی دەداو دەفەرموێ: ﴿ ولا تطع من اغفنا قلبه عن ذكرنا واتبع هواه وكان أمره فرطا ﴾ (الكهف: ٢٨)..وەهەروەها دەفەرموێ: ﴿ يأأيها الذين ءامنوا إن تطعوا الذين كفروا يردوكم على اعقابكم فتقلبوا خسرين ﴾ (آل عمران: ١٤٩).کەواتە واتای گشتی ئەم ئایەتەو زۆری تریش لەوبابەتە هەیە کە دەفەرمووێ: بەقسەی ئەوانە مەکەن کەدڵیان بی ئاگایە لەپەروەردگار شوێن هەواو ئارەزووو کەوتوون وەئەگەر شوێنیان بکەون لەدینەکەی خۆتان کەئیسلامی هەڵتان دەگێڕنەوە وخەسارەت مەن دەبن، وەلە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ وإن الشيطين ليوحون إلى آولياءئهم ليجادلوكم وإن أطعتموهم إنكم لمشركون ﴾ (الأنعام: ١٢١)..واتەك نەفرەت لێ کراوەکان کەطاغوتن بەلایەنگرانی خۆیان دەڵێن کەبکەونە قسە لەگەڵتان وموجادەلەتان بکەن وەئەگەر ئێوەش بەقسەیان بکەن ئەوابێ باوەڕنو شەریکتان بۆ خوا قەرارداوە، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ اتخذوا

احبارهم ورهبانهم اربابا من دون الله ﴾ (التوبة: ٣١) واتـه: مالومو قەشەکانیان کردووە بەخوای خۆیان جگـە لـە (الله) چونکە حەڵاڵیان بۆ حەرام دەکردن وە حەرامیان بۆ حەڵاڵ دەکردن.

٩- دانیـشتن لەگەڵیانـداو ئایـەت هێنانـەوە بۆیـان لەگاڵتەکەدا چونکە گاڵتەبەو ئایەتانە دەکەن لەبەر ئـەوەی باوەڕیان پێ‌نی‌یەن لەبەر ئەوە خوای گەورە دەفەرموێ کە ئەمەنەکەبن: ﴿ وقد نزل عليكم في الكتاب أن إذا سمعتم ءايات الله يكفربها و يستهزأ بها فلا تقعدوا معهم حـتى يخوضوا في حديث غيره إنكم إذا مثلهم ﴾ (النساء: ١٤٠) دەفەرمووێ: (لەقورئانەکـەی خـوادا بۆتـان هـاتووە ئەگـەر گوێتان لێ بوو ئایەتـەکانی خـوا ڕەت دەکرێتـەوەو کـوفری پێ دەکری‌و گاڵتەی پی دەکرێ ئـەوا لەگـەڵیان دامەنیـشن تاوەکو باسی شتێکی تر دەکەن ئەگینا ئێوەش وەك ئەوان دەبن (تفسير الطبرى ٥/٢٣٠) وە ئەمـە ئەوانـەش دەگرێتـەوە وەك چۆن (تفسير الطبرى) باسی دەکات وە دەڵی ئەوانەی کە داهێنەری شتی تازەن لەدینداوە خـەریکی قـسەی هـیچ وپوچ و دووڕیی‌ی وتێکدانی نێوان موسڵمانانن.

١٠- یـــەكێك یـــان زیـــاتر لەئیـــشی موســـڵمانانی پـــێ بـسپێردرێت وەك سـەركدەیی ونووسـەری بەڕێوەبـەری‌و.. وەلایـــەنگیری وبـــێ بـــەری بـــوون دژی یـــەكن وەبـــە هـــیچ شـێوەیەك پێكـەوە نـاگونجێن، وەبـاوەڕداری بـەبی بـەری بوون لەكافرەكان تـەواو نابێـت‌و كـەم دەهێنـێ وهەركـەس لایەنگیری یـان بكـات ئـەواوەك ئـەوان وایـە چـونكە خـوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿ ..ومن يتولهم منكم فإنه منهم..﴾ (المائدة: ٥١).

گاوەركان یەكەم ئەمانەت وشـەهادەتیان بریتـی یەلـە (بـسم الله الاب والأبـن والـروح القـدس إلـه واحـد) بـەم شێوەیە یەك دەكەن بەسیان‌و سیانیش دەكەن بەیـەك، وە هەروەها خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ لقد كفر الـــذين قالوا إن الله ثالث ثلثة..﴾ (المائدة: ٧٣).

١١- ئەمانـەتیان پـێ بـسپێردرێت لەگـەڵ ئـەوەی كـە خـــوای گـــەورە بەخیانـــەتكاری دانـــاون، خـــوای گـــەورە دەفـەرمووێ: ﴿ ومن أهل الكتاب من إن تأمنه بقنطـــار يؤده إليك ومنهم من إن تأمنه بدينار لايؤده إليـــك إلا مادمت عليه قائما ذلك بأنهم قالوا ليس علينا في الأمين

سبیل ویقولون علی الله الکـــذب وهـــم یعلمـــون ﴾ (آل عمــران: ٧٥).. واتـــه: نابێـــت ئەمانـــەت بـــەکافرەکان بسپێردرێت لەگەڵ ئەوەی کەخیانەت کارن و بێ باوەڕن بە ئیسلام.

١٢- ڕزای بوون بەکردەوەکانیان ولێك چونیان ولەبـەر کردنی جلو بەرگی وەك ئەوان (کتاب التوحید/١١٧).

١٣- ڕووخۆشی وسـنگ فراوانیوبەخـشندەییو هـەوڵ دانی نزیك بونەوە لێیان (کتاب التوحید/).

١٤- یارمـــەتی دانیـــان لەســـەر ســـتەمو زۆریـــان وسەرخـــستنیان، وەقورئـــان دوونمونـــەمان بـــۆ دێنێتـــەوە لەسەر ئەم باسە:

(أ) ژنـی پێغەمبـەری خـوا (لـوط) (علیـه الـسلام)کـەڕێگا پیـشاندەری قەومەکـەی بـوو بـۆ ئیـشە خراپـەکانیان وڕێی پیشان دەدان بۆ میوانەکانی (لوط) (علیه السلام).

(ب) وە هـەروەها بەهـەمان شـێوە ژنەکـەی (نـوح) (علیـه السلام).

١٥- وەرنـــەگرتنی ئامۆژگـــاری یـــانو بەباشـــە بـــاس نـــەکردنیان وەئێـــشەباشەکانیان نەخرێتـــە پـــێش چـــاوی

خـــەڵكی وەبــەم جــۆرە لـــەم ســـەردەمەی دوایی‌ـدا ئـــەم شـێوانەمان هـەموو بینیـوە بەتایبـەتی كۆمـەڵی ڕۆژهـەڵات ناسەكان وكۆمەڵی گاوران وڕێخستنەكانیان‌و كلێـسەكانیان كە بەرنامە زانستی‌یەكان دێننە پێش چاو وبەپێش كەوتن‌و وشارسـتانیەتی‌دا دەنـێن وەگـەلێك نـاوی تـریش لێ دەنـێن وەنــاوی كۆنەپەرستی‌وســـستی‌و دواكـــەوتوویی دەنـــێن بەئیـسلامەوە دەڵـێن ناتوانــێ لەگـەڵ شارسـتانی تـازەدا بگونجێ وهاوشانی وولاتە پێش كەتووەكات بێت.

١٦- بە گەورە دانانیان وەناوی گەورە لێ نانیـان وەك (گەورەم، بەگم، ئاغام) وە هەروەها یەكـەم جـار سـەلام لێ كردنیان، كەئەمانە هەموو خوا گەورە فرمانی نەكردنی پــێ داویـــن، وە لـــەم ســـەردەمەدا زۆر لەنەزانـــەكان ئەگـــەر دوژمنێكـی خوایـان بینـی یەكـەم جـار ئـەمان سـلاویان لێ دەكەن وەدەست بەسنگیانەوە دەگرن بۆیـان كـە بەڵگـەی خۆشەویـستی یـە بۆیـان وەیـان دەسـت لەسـەر سـەریان دادەنێن وەك بلێن ڕیزتان لەسەر سەرمان وەئەم كردەوانـە مەترســـی ئـــەوەی هەیـــە ســـەرەڕای حـــەرامی یەكـــەی كەموسڵمان لەدین دەربچێ پــێ‌ی، چـونكە ئەمـە ئەوپـەڕی

لایەنگیری خۆشەویستیی‌یە بۆ دوژمنانی خوا. (تحفة الإخوان ، حمود التويجري، ص: ١٩).

وەهەروەها بەگەورەدانانو ناونانی ناوی گەورە پیاوان نیشانەی بەرزی وڕێزە وەهەردوکیان بۆ موسڵمانن نەك بۆ کافر چونکە ئەوان لای خوای گەورە هیچ وپووچ وگومڕاو بێ ڕێزن.

١٧- نیشتە جێ بوون لەگەڵیاندا لەماڵیانو زۆر کردنو گەرم کردنی مەجلیسیان. پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) دەفەرمووێ: ((من جامع المشرك وسكن معه فإنه مثله)) [رواه ابوداود كتاب الجهاد (٢٢٤/٣) وقال الألباني حديث حسن]..واتە: ئەوەی لەگەڵ بێ بڕوایاندا دابنیشێ وەنیشتەجێ بێ لەگەڵیاندا ئەوا ئەویش وەك ئەوانە.

١٨- یارمەتی دانیان بۆ چاڵ هەڵکەندن بۆ موسڵمانان وەبەجێ هێنانی نەخشەکانیان وەچوونە ناوپەیمانەکانیانەوە جاسوسی گردن لەپێناوی ئەواندا، وە دەرخستنی نهێنی موسڵمانانو شەڕ کردن لەڕێزی کافرەکاندا وەئەم وێنەیە ترسناکترین شتە کەنەتەوەی موسڵمان پێوەی دەناڵێنێت چونکە ئەم زاراوەتازەیەی کە

ناویان لێ ناوە (الطابور الخامس) کە بەتـەواوی پـەروەردەو فێربـوونی ڕۆڵـەکانی نەتـەوە کـەمانیانی خـراپ کـردووە، وەهـــەروەها لـــە بـــواری ڕامیـــاریو حـــوکمو ئـــەدەبو خوڕەوشتو دینو دنیا.

١٩- ئەوانـــەی لەئیـــسلام هـــەڵ دەگەڕێنـــەوە بـــۆ شەڕفرۆشتن لەڕقی چەند موسوڵمانێك ولەبەر خۆشەویستی کافرەکان.

٢٠- ئەوانەی کە چونەتە ناو حیزبە عەلمانیەکانـەوەو حیزبـە بـێ بـاوەڕو شـیوعیو ئیـشتراکیو نەتەوایـەتیو ماسۆنیو هەوڵدان لەپێناویانداو لایەنگیرانو خۆشەویستی وسەرخستنیان. (الردة بين الأمس واليوم، ص: ٤٠)

هەنـدی جـار چـەند لایـەنگیرێکی کافرەکـان بەهانـە دەگرن بەوەی ئەترسـن کـە دەسـەلاتیان ومـاڵ وسـامانیان وپلەوپایە یان لەدەست چێ وەزۆر ترسـی تـریش کەڕاسـت نین وەبەهیچ شێوەیەك خـوای گـەورە وەری نـاگرێو ڕازی نـابێ پـێی بۆئـەوەی لێ یـان ببـورێ چـونکە هـەموویان لەڕازاندنـــەوەی شـــەیتانەوە خۆشەویـــستی دینـــاو هـــەواو ئارەزووە.

وه پـــــەروەردگار هـــــیچ بەهانەیـــــەکی لەکـــــەس وەرنەگرتووه ولیٚیان قبولٚ ناکات بۆ لایەنگیری کافرەکانو بەقسەکردینان لەدینو دنیادا تەنها یەك دانەیە نـەبێت لـەو بەهانانه ئەویش ئەوەیە که بەزۆر پێت بکەن، خوای گەوره دەفەرمووێ: ﴿ من کفر بالله من بعد أيمانه إلا من أكـــره وقلبه مطمئن بالإيمان ولكن من شرح بـــالكفر صـــدرا فعليهم غضب من الله ولهم عذاب عظيم، ذلك بـــأنهم استحبوا الحيوة الدنيا على الآخرة وأن الله لايهدي القوم الكافرين ﴾ (النحل: ١٠٦-١٠٧).

بەلاٚم جاری واهەیە کەموسولٚمان زۆری لیٚ دەکرێت بـۆ لایەنگیری کافرەکان بەلاٚم ئەم زۆرداری‌یە هیچ دەسـەتێکی نی‌یە بەسـەر دلاٚنـدا چـونکه کـەس نـازانی دلٚ چـی تێدایـه خوانەبیٚ، هەرچۆنێك بێت هەر کەسێك لایەنگیری کافرەکان بکات بـەدلٚ نـەك بـەزۆر ئـەوابیٚ گومـان کـافره، وەئـەوەی بـەزاتو بـەکردەوه لایـەنگیری یـان بکـات ئـەوا هـەرکافره بـەلاٚم ئەگـەر بەقـسەو کـردەوه ئاشـکرای نـەکات وەبـەدلٚ لایـەنگیری یـان بکـات خـۆی بەموسـلٚمان دابنـیٚ ئـەوا ئـەو کەسه دووڕووه (منافق) وه لەخواروی دۆزەخەوەیە.

وەستانی موسڵمان بەرامبەر ئەم حاڵەتانە

لایەنگیری و بەری بوون وێنەیەکی کردەوەی ڕۆژانەیە کەهەمووومان دەزانین ئەمیانە یان ئەویان کەتێگەیشتنێکی گەورەیە بۆ موسوڵمان بەقەدەر گەورەیی بیروباوەڕ لەدڵی مرۆڤدا کە پەروەردەگار لەم ئایەتەدا باسی دەکاو دەفەرمووێ: ﴿ لا إكراه في الدين قد تبين الرشد من الغي فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد آستمسك بالعروة الوثقى لا آنفصام لها والله سميع عليم ﴾ (البقرة: ٢٥٦).

وەپەروەردگار ڕێزی لەموسوڵمان گرتووە وەتایبەتی ومرۆڤ بەگشتی، خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ ولقد كرمنا بني آدم.. ﴾ (الأسراء: ٧٠) وە هەرکاتێ لایەنگیری موسوڵمان بۆ پەروەردگارو حیزبەکەی باوەڕداران بەگشتی بوو ئەوا ئەم ڕێزلێ گرتنە پەروەردگار بۆ موسڵمان حەقی خۆی دەردێتی وەبگرە زیادیش دەکات بەڵام ئەگەر پشت هەڵکات جگە لەخوا یەکێکی تر بپەرستێ ئینجا بەشەریعەت بێ یان بەیاسایەکی داڕێژراوی مرۆڤ خۆی بێ بەم شێوەیە لەوپلەو پایەو ڕێز دێتە خوارەوەو هەواو

ئارەزوو ژیانی پارچە پارچە دەکات وئەودنیای لەدەست دەچێ، وەبە دڵ ناخۆشی دەژی ئەگەر بەدەم بشڵێت کە دڵی خۆشە، چونکە، پلەی دڵخۆشی لەبەندایەتی خواوە هەڵدەقوڵێ وە دڵناخۆشی لەدوژمنایەتی خواوە پاشان دوا کەوتنی هەواو ئارەزوو هەڵدەقوڵێ (خوا پەنامان بدات).

وە لایەنگیری بێ بڕوایان سەرەڕای ئەوەی کەبێ ئەمری فرمانی خوایە سەرچاوەی دڵە ڕاوکێیە (قلق) ولێك جیابوونەوەی ئەو کەسەیە لەکەسایەتی (شخصیة) خۆی، بەتایبەتی لەم سەردەمەدا کەبیروباوەڕو ڕەئێیەکان تێکەڵابوون ڕاستو هەڵەجیاناکرێتەوە لەیەکتری پێویستە لەم کاتەدا موسوڵمان لای کێ بگرێ ولە کوێ بوەستێ؟ وەلایەنگیری یەکەی بۆ کێ بێت ، کە دەبینی بە ئاشکرا کوفر دیارەو ئالای بەرزکدۆتەوەو ودەڵێ ئەمە لەگەڵ ئیسلامدایەو دژی ناوەستێ وەك دەڵێن ئەمە سوشیالیستیەیە یان دیمکراتیەیە یان علمانیەیە یان نەتەوایەتیەیە یان شیوعیەیە لەبەرچی دەڵێن کەدژی ئیسلام نیەیە؟ چونکە دەڵێن ئیسلام پەیوەندیەکە لەنێوان مرۆڤ لەگەڵ خوا خۆیدا؟! لەم کاتەدا کە موسوڵمان

دەبینیٚ یاسای پـەروەردگارو بەرنامەکـەی لەسـەر زەویـدا ئیـشی پـیٚ نـاکریٚ وبگـرە شەڕیـشی لەگـەڵ دەکـریٚ لایەنگیری کیٚ بکا؟ وەلەجیاتی بەرنامەکەی خـوای گـەورە یاسـایەکی داڕیٚـژراوی مـرۆڤ دیٚننـە پیٚـشەوەو دەیکـەن بـە بەرنامەی ژیان بـەناوی ئـەوەی کـە گوایـە یاسـای ئیـسلام لەگەڵ شارستانیٚتی وپیٚشکەوتندا ناڕوات.

بەڵام کە ئەمە بینراو دوو ڕووەکان کەڕیٚگە خۆشکەرن بۆئەو جۆرە کەسانە کەزۆر ترستاکترن لەوانـە کەبەئاشـکرا دژی ئیسلام دەوەسـتن لـەم کاتـەدا موسـوڵمان لایـەنگیری کیٚ بیٚت؟ ئەم پرسیارانەو زۆری تریش دیٚتە پیٚشەوە بـەڵام وەڵامەکەی لەم ڕاستییەدا کۆدەبیٚتەوە (هیچ موسـوڵمانیٚك لایەنگیری بۆ خواو دینەکەی و بڕوادارن بەدلـسۆزانە نابیٚـت ئەگـەر دڵنیانـەبیٚ لەڕاستییەکتاپەرسـتییەکەی (توحیـد) پـەروەردگار (لاإلــه إلا الله محمــد رســول الله) بەتــەواوی لەسەری بڕواتو واتای ئەم پارچە ووشەیە بزانیٚ بە هـەموو پیٚویستییەکانیەوە دوای ئـەوە دەبـی بزانیٚـت کەنـەزانیو شەریك پەیدا کـردن بـۆ پـەروەردگار کـوفرو هەڵگەڕانـەوەو

دووروویی چین بۆئەوەی نەکەوێتە تـۆڕی ڕاوی ئـەم جـۆرە شــەڕانەوە. وەلەبــەر ئــەوەی کــە بزانێــت ئیــسلام واتــای چـی‌یە؟ پێویــستە کــە دژەکــەی بزانێــت واتــای چـی‌یە؟ وەدەبێ زانیاری تەواوی هەبێ دەربارەی لایـەنگیرو بـەری بوون واتای چی‌یە لە ئیسلامدا؟ وەلایەنگیری لەتێگەشتنی تەواوی ئیـسلامدا واتـای خۆشەویـستی‌و سەرخـستنی هـەر بڕوادارێـک بێـت کەهــەر نـەژادێك بێـت لەهــەرووڵاتێك بێـت بەهەر زمانێك قسە بکـات، چـونکە ئـەویش بـڕوای تـەواوی هەیە بەبیروباوەڕی ئیسلام ودوورە لەنەزانی‌یـەوە، وە ئـەو پەیوەندی‌یــە کــە دەیانبەســتی بەیەکــەوە بریتــی نی‌یــە لەپەیوەنـدی خـوێن‌و وخزمایـەتی‌و عـادەت‌و نەتەوایـەتی وخاك. ئەویش لەگەڵ برا موسوڵمانەکانیدا بەدڵ وبەزوبان‌و بەماڵ وخوێنی دڵگران دەبێ بـەئازاریان وە دڵخـۆش دەبـێ بەخۆشــی‌یان، وەڕق وکینــەی هەیــە بەرامبــەر هــەموو دوژمنانی خـوا ئینجـا ئەگـەر هـەر لەبنەچـەدا کـافربن یـان هەڵگەڕاوەبن یان دووڕووبن.

وه وەستانی بەرامبەریان جیهادکردن و بەگیانو ماڵ وپێنوس وزوبان وهەرچی‌یەکی پێ درابێ لەهێزوتوانای خۆی ئەمە ئەوڕاستی یە یەکەئەگەر موسوڵمان هەستی پێ بکات وئیشی پێ بکات ئەوا بەئاسانی دەتوانێت شوێنی خۆی و ڕەئی خۆی دیاری بکات بەرانبەر بەو شوێنانەی کەباسمان کرد ئەو کاتە دەزانێ لایەنگیری بکات و دوژمنایەتی کێ‌بکات وە ئیسلام چی لەو دەوێ وەچی لەدوژمنەکانی دەوێ، بەوشێوەیە ئەو موسوڵمانە ئاگاردارو سەربەرز دەبێ بەوەی کەخوای گەورە پێی بەخشیوە ودڵگران نابێ، وەك چۆن خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ ولا تهنوا ولاتحزنوا وأنتم الأعلون إن كنتم مؤمنين ﴾ (آل عمران: ١٣٩).

وەهەرکەسێك خوای لەگەڵدا بێت هیچ کەسێك ناتوانێ زیانێکی کەمیشی پێ بگەیەنێ ئەگەر هەموو دنیاش کۆبێتەوە لەسەری مەگەر ڕەزامەندی خوای گەورەی لەسەر بێت.

هەڵس و کەوتی موسڵمانان لەگەڵ بێ بڕوایاندا

وەئەمەش سی لێ کۆڵینەوەی لەسەرە:

جیاوازی نێوان لایەنگیری و پاشی هەڵس و کەوت، نا چاربووم کەباسی ئەم مەسەلەیە بکەم بۆ ڕوون کردنەوەی لایەنی ڕاستی وهەڵە دەربارەی ئەم تێگەیشتنە هەڵەیەی کە خەڵکی تێی گەیشتوون ئەوەی کەڕاست و ناڕاست تێیدا تێکەڵاوبووە وەك چۆن قوتابیانی عیلم کە جارێ سەرەتایین سەریان دەسوڕمێ لەڕەئی گەورە مامۆستایانیان کە دەڵێن: (برامەسیحیەکانمان یان برائاشوری‌یەکانمان یان جولەکەکانمان) کە دەیانەوێ بەم وەستانەیان بەرامبەر بە خاچ پەرستەکان و غەیری ئەوان موسوڵمانان بتوێنەوە لەناو ئەواندا و بونیان کەم بێتەوە وە حەزدەکەم لەسەرەتاوە دەیڵێم کە هەموو ئەو بەرنامە ئاسمانیانەی کە خوای گەورە ناردوویەتی بۆسەر پێغەمبەر (ρ) هەموویان مەبەستیان پەرستنی تەنها یەك خوایە کە (الله)یە، پەروەردگار دەفەرمووێ: ﴿ ولقد بعثنا في كل

أمة رسولا أن اعبدوا الله واجتنبوا الطاغوت..﴾ (النحل: ٣٦)..سەرە ڕای ئەوەی کە شەریعەتەکانیان جیاوازە لەبەر حیکمەتێکی خوایی کە ئێمە هیچی لە بارەوە نازانین بەڵام ئەو بەرنامانەی کەپێش ئیسلام هاتوون هەمووان تێك دراوەو گۆڕانی تێدایە لەلایەن مرۆڤەوە پەروەردگار دەفەرمووێ: ﴿ فويل للذين يكتبون الكتاب بايديهم ثم يقولون هذا من عندالله ليشتروا به ثمنا قليلا فويل لهم مما كتبت ايديهم وويل لهم مما يكسبون ﴾ (البقرة: ٧٩).

هەر لەبەر ئەوەش بوو کە پەروەردگار شەریعەتی بەرنامەی ئاسمانی یەکانی تری بە شەریعەتی ئیسلام سڕییەوەو کردی بەیاسای مرۆڤ لەسەر زەویدا.

وە ئێستاش پێویستە هەندێ لەووتەی ئەوانە بخەینە پێش چاوکە بانگی نزیك کردنەوەی دیانەتەکان دەکەن لەیەکتری وەناوی خۆیان نا بەوەی کەدەیانەوێ بەم کردەوەیەیان خزمەتی ئیسلام و مرۆڤایەتی بکەن بەگشتی:

١- (الشيخ مصطفى المراغي) لە یەکێ لەونامانەی کە ناردوویەتی بۆ کۆڕی دیانەتەکانی جیهان دەڵێ: (ئیسلام

لـــەڕەگو ڕیـــشاڵەوە قینـــی دینـــی دەربـــارەی ئاینـــە ئاسمانیـیـەکانی تـر لـەدڵی موسـوڵمانان‌دا دەرکێـشاوە وە دانی ناوە بە برادەرایـەتی جیهـانی لـەنێوان هـەموو جـۆرە نـەژادێکی مـرۆڤ وەلاری لەوەنیـیـە کـە هــەموو ئاینــەکان لـەنزیکی یەکـەوە شـان بەشـان بـژین) [آثـار الحـرب في الفقـه الإسلام، د.وهبة الزحيلي (ص: ٦٣) الطبعة ١٣٨٠ هـ].

٢- (الشيخ محمد أبو زهـرة) دەڵـێ: ئەگـەر ئاینـەکان لەشـتێکدا ڕێـك نەکـەوتن ئـەوا هەرکەسـە بـۆی هەیـە کـە بانگەواز بۆ دینی خۆی بکات بەحیکمەتو ئامۆژگاریـیـەوە بـەبێ ئـەوەی خۆپـەرستی چـاوی کـوێر بکـات لەئاسـتی ڕاستیـیەکاندا وە زۆری هەڵخەڵەتاندنی ماڵو سامان نـەبێ بە بەڵگەی ڕوون وئاشـکرا) [العلاقـات الدولیـة في الإسـلام، (ص: ٤٣) الدار القومية للطباعة سنة ١٣٨٤ هـ].

٣- بـــەڵام (د. وهبـــة الزحیلـــي) دەڵێـــت : (لـــە ئامانجەکانی ئیسلام ئەوەنیـیە کە خۆی بسەپێنێ بەسـەر خەڵکیدا بۆ ئەوەی ببێتە تاکە ئاینی جیهانی چونکە ئەمانە هەوڵـدانێکی سـەرنەکەوتووە وە دژەوەسـتانێکە بەرامبـەر سـوننەتی بوونـەوەروژیان وەدژایـەتی یەکـە لەگـەڵ هێـزو

توانــای پــەروەردگاردا) [آثــار الحــرب في الفقــه الإســلامي، (ص: ٦٥)].

وەزۆری تــریش هــەن جگــە لــەم ســیانە، وە ئــەوەی ئاشـکرایەو دیـارە کـە ئەمانـەو کەسـانی تـری وەك ئـەمان پێـشتیان بەسـتووە، بـەوەی کـە مامۆسـتای یەکـەمیان (جمال الديني الأفغاني) ووتوویەتی کـە زۆر لـەبیروباوەڕی ماسۆنی پـیس‌و هـیچ وپـوچ کـاری تـێ کـردووە، وەیەکـەم کەس بوو کە ئاڵای بانگەوازی برادەرایەتی نێوان ئاینەکانی هەڵگرت وەلەبیروباوەڕی خویدا ناونیـشانێکی هەڵبـژاردبوو (نظريـة الوحـدة) واتــە (بـیردۆزی یـەکێتی) کـە دەقەکـەی ئــەوەبوو (دوای لێ کۆڵینــەوەو گــەڕان‌و دیقەتــدان بینــیم کەســێ ئــاییـنی یەکتاپەرسـتی یەکـە لەســەر بیروبــاوەڕو ئامانجیــان یــەك کــەوتوون ئەگــەر کــەم‌و کــوڕی یــەك لەیەکێکیاندا هەبوو لەوانـەی کـەخێرو خۆشـی تێدایـە ئـەوا ئــەوی تریــان تــەواوی دەکــات) وەلەســەر ئەمــە دەڵــێ: وەلەسەر پێشنیاری ئەمـە وەبـۆم دەرکـەوت بەهەسـتێکی نەرمــەوە کــە ئامــانجێکی زۆر گــەورە دیــارە لــەدوورەوە کەئەویش یەك بوونی بـاوەڕدارانی ئـەم سـێ ئایینەیـە وەك

چۆن ئایینەکان یەکن لەناوەڕۆك‌و بنچینەو ئامانجدا وەبەم یەك بوونەش مرۆڤ هەنگاوێك دەنێ بۆ پێشەوە لەبواری ئاشتیدا کە هەنگاوێکی گەورەیە لەم ژیانە کورتەدا. وەنیازم وایە چەند ڕێ‌و شوێنی دابنێم بۆئەم بیردۆزەو لەسەری بنووسم وەبانگەوازی بۆبکەم. لەسەر ئەمەشەوە من هیچ تێکەڵاوی‌یەکم نی‌یە لەگەڵ باوەڕدارانی ئاینەکانی تردا بەگشتی ولەنزیکەوە لێم نەکۆڵیونەتەوە وهۆی پارچە پارچەبوونی کەسانی یەك ئاین تا ئێستا نازانم. [خاطرات جمال الدين الأفغاني (ص: ١٤)، (ص: ١٥٨) حزاء بالقاهرة].

وە ئەم قسانەش کە (جمال الدینی الأفغاني) کردوویەتی هەڵەیەکی یەکجار زۆری تێدایە کە ئاشکرایە لای ئەوکەسەی هۆشی لای خۆی بێت پێم نالێ کی ووتوویەتی‌ك کە دینی ئیسلام ڕێگەئەدا بەگاور کەبانگەواز بکا بۆ دینەکەی یان جولەکە یان هەردینێکی تر بێ کەبێ گومان یان لەدانانی مرۆڤ خۆیەتی یان گۆڕانی لەدینە ئاسمانی‌یەکاندا کردووە؟

ئایائەوانەی کە بانگەوازی ئەمەدەکەن نازانن کە خوا لە قورئاندا باسی بەنی ئیسرائیل دەکا کە چۆن

پێغەمبەرانیان کوشتووە وتەورات وئینجلیان گۆڕیوە ئـەوە گاڵتەی پێ کردنەبە کتێبە ئاسمانی‌یەکانی تر چـۆن هـەواو ئارەزووویان لی‌ی بوێن؟

ئایانازانن کەخوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿ لقد كفـــر الذين قـــالوا ان الله ثالـــث ثلاثـــة ﴾ (المائـدة: ٧٣) وە دەفـەرموێ: ﴿ وقالت اليهود عزيـــر ابـــن الله وقالـــت النصارى المسيح ابن الله ذلك قولهم بأفواههم يضاهئون قول الذين كفروا من قبل قاتلـــهم الله أنى يؤكفـــون ﴾ (التوبة: ٣٠)، وە دەفـەرموێ: ﴿ ودوا لو تكفـــرون كمـــا كفروا فتكونون سوآء.. ﴾ (النساء: ٨٩)، وە دەفـەرمووێ: ﴿ ود كثير من اهل الكتاب لو يردونكم من بعد إيمانكم كفارا ﴾ (البقرة: ١٠٩).

وە زۆر ئایەتی تریش هەن کە دوژمنایـەتی جوولەکـەو گـاور ڕوون دەکەنـەوە بەرامبـەر بەموسـوڵمان، ڕەحمـەتی خوا لە مامۆستای بەرز بێت (سـید قطـب) کـە دەفـەرموێ: (لێ بوردوویی ئیسلام لەگەڵ جولەکـەو گاورەکانـدا شـتێکە ولایەنگیری‌یان شتێکی ترە بەڵام بەداخەوە کە ئەم دووانـە لای هەنـــدێ لەموســـوڵمانان تێکـــەڵاوبووە کەبەتـــەواوی

لەڕاستی ئاینی ئیسلام تێنەگەشتوون وەنازانن ئیش‌و ئامانجی ئەم ئاینە چی‌یە بریتی‌یە لە ئاوەدان کردنەوەی‌و دروست کردنی مرۆڤایەتی‌یەکی تەواو بەپێی بیروبۆچوونی ئیسلامی کە جیاوازە لەسروشتی‌دا لەبیروبۆچوونەکانی تر کەمرۆڤ بەگشتی ئەوانەی ئەم ڕاستی‌یەیان لاگۆڕاوە وتێکەڵ بووە لەگەڵ شتی تردا چونکە بیروهۆشێکی زیرەکانەیان نی‌یە دەربارەی سورشتی ئەم شەڕەو سروشتی جولەکەو گاور تیایدا وەئاگایان لەڕێ پێشاندانی قورئان نی‌یە کە چەند جێگە ڕوونی کردۆتەوە بۆ موسوڵمانان، چونکە ئەوان بانگەواز کردنی ئیسلامیان بۆڵی بووردوویی لەمامەڵەکردنی جولەکەو گاوردا کە لەکۆمەڵگای ئیسلامدا دەژین تێکەڵاو کردووە لەگەڵ لایەنگیری بۆیان کەلایەنگیری بە تەنها بۆ خواو پێغەمبەرەکەی‌و کۆمەڵی موسوڵمانان دەبی ئەوەیان لەبیرچووە کە قورئان دەفەرموێ کە جولەکەو گاور (أهل الكتاب) هەریەکەیان لایەنگیری ئەوی تریانە لەکاتی جەنگین بەرامبەر موسوڵمان وەئەمە شتێکی پەیوەستە بەوانەوە، وە زۆر ڕقیان لەموسوڵمانێتی و موسوڵمان

دەبێتەوە وبەهێچ شێوەیەك لەموسوڵمان ڕازی نابن تاوەکو وازلــە دینەکــەی خــۆی نــەهێنیٚو دوای دینەکــەی ئــەوان نەکەویٚ.

وەئەوە لەساویلکەیی وبیٚ ئاگایی خۆمانەوەیـە ئەگـەر بێت وابزانین کەئێمەی موسوڵمانو گاوروجولەکەکان (أهـل الکتــاب)یــەك ڕێگــەمان هەیــە بیگرینــە بــەر بەرامبــەر بەکافرەکان و بیٚ بڕویـان بـە پـەروەردگار هەمیـشە ئـەوان لایـەنگیری دوژمنـانی ئیـسلام بـوون وەئـەوەی زۆرسـاکارو ساویلکە بێت دەڵێت: (ئێمە دەتوانین دەست بخەینـە نـاو دەسـتی گـاورو جولەکـەوە بـۆ ڕەوەسـتان بەرامبـەر بـە ماددىیەتو بیٚ بڕوایی چونکە دەڵێن: هـەمووومان خـاوەنی دینین) وە ئەوەیان لەبیرچۆتەوە کە قورئان فێری کردوینو ئەوەیان لەبیرچۆتەوە کە دینی ئیسلام چێشتی لەمەدینـەو شامدا بەدەستی (أهل الکتـاب) وە بەتایبـەتی جولەکـەکان وەبوون بە قـەڵغانی بـیٚ باوەڕەکـان لەشـەڕی موسـوڵمانان وەکــافرە کــانی مەککــەوە (اهــل الکتــاب) ئەوانــەن کــە بەموشـریکەکانی مەککـەیان دەوت ئێوەباشـترن لەوانـەی کــەباوەڕیان هێنــاوە بــە (محمــد) (ﷺ). وەك چــۆن

لەقورئاندا بۆیان ڕوون دەکاتـەوە: ﴿ ...هؤلآء اهدی من الذین ءآمنوا سبیلا ﴾ (النساء: ٥١).

وەهەر گاورەکان بوون کە بۆماوەی (٢٠٠ ساڵ) شەڕی صەلیبیان کرد دژی موسـولمانان وەهـەر ئەوانـە بـوون کـە ئـەو هـەموو شـتە ناشـرینەیان کـرد دژی موسـولمانان لەئەنـدەلوس دا وەهـەر ئـەوان بـوون کەموسـلمانانیان دەربەدەر کرد لە (حبشە، صومال، ارتیریا) وە هەر ئـەوان بـوون کـە موسـلمانانیان ئـاوارە کـرد لـە(فلـسطین و) وەجولەکـەکانیان خـستە شـوێنیانوە زۆر شـوێنی تـریش کەیارمەتی دەری بێ باوەڕیو مادەیەت وبت پەرستێتی بوون لە (یوغسلافیا، چین ترکستان،..هتد) وە لەهـەموو شوێنێك لەجیهاندا.

وەئەوانەی وادەزانن لەگەڵ وەهم وبێ ئاگاییاندا) کە دەگونجـێ لایـەنگیریو سەرخـستن لـە نێـوان ئێمـەی موسولمانو گاورو جولەکەدا دروست بێت بـۆ لـەناو بردنـی مادیـەت و بـێ بـاوەڕی بـێ گومـان ئەوانـە قورئـان ناخوێننـەوە، ئەگـەر بیـشی خوێننـەوە ئـەوا بانگـەوازی لێ بووردوویی (سماحة) ئیـسلام تێکـەڵ بەلایـەنگیری (الـولاء)

دەکـەن کـە قورئـان ئاگـاداری کردوینەتـەوە لەلایـەنگیری ئـەهلی کتـاب وەلێـرەدا هـەوڵی ئـەوە ئـەدەن کـە ئـەو جیابوونەوەیـەی کەهەیـە لـەنێوان موسـوڵمانانو وئـەهلی کیتابـدا بتوێتـەوەو نـەیهێڵن بـەناوی لێ بوردوویی‌و لەیـەك نزیك بوونەوەی کەسانی ئاینە ئاسمانی‌یەکان وەئەم جۆرە کەسانە وەك چۆن هەڵەن لەتێگەیشتنی ئاینەکاندا لەهەمان کاتدا هەڵەن لە تێگەشتنی مانای لێ بووردوویی (**التسامح أو السماحة**) لە ئیسلامدا.

وە ئەو ئاینەی کەنێردراوەتە خوارەوە بۆسەر (محمد) (ﷺ) هەرئەوە ئاینەلای خوای گەورەو ئەوانەی تـری پـی سـڕدراوەتەوە وەلێبـوردوویی (التـسامح) لـە مامەڵـەی کەسایەتی دابێ، نەك لەبۆچوونە بیروباوەڕی‌داو لەیاسـای کۆمەڵایەتی‌دا بـەڵام ئەمانـە هـەوڵ ئـەدەن بـۆ توانـەوەو نەهێشتنی ڕاستی مەسـەلەکە لـەناخی موسـوڵماندا لەگـەڵ ئـەوە کـە پـەروەردگار تـەنها دینـی ئیـسلام وەردەگرێـتو پێی ڕازی دەبێـت، وەپێویـستە لەسـەر موسـوڵمانیش کـە بەرنامەی خوا بچەسپێنێ کەلـەدینی ئیـسلامدا کۆبۆتـەوە، وەجگــە لــەقورئان هــیچ بەرنامەیــەکی ترەوەرنــاگیرێ

وەهــەروەها نابێــت بــەگۆڕانکاری تێیــدا، خــوای گــەورە دەفـەرمووێ: ﴿ إن الدين عند الله الإسلام.. ﴾ (آل عمـران: ١٦)، ﴿ ومن يبتغ غير الإسلام دينا فلن يقبـــل منـــه.. ﴾ (آل عمـران: ٨٥) ﴿ ...لامبدل لكلمتـــه.. ﴾ (الكهـف: ٤٨) کـەئاینی ئیـسلام هـات بۆئـەوەبوو کـەبیروباوەڕی ئـەهلی کتاب بێ باوەڕو بت پەرستەکان ڕاست بکاتـەوەو بانگـەواز بکات بۆ بیروباوەڕی ڕاستی ئیسلامو هەمووان تاکە ڕێگەی ڕاست بگرنە بـەر بـەڵام لەگـەڵ ئەمـەش دا نابێـت کـە ئـەم بیروبـاوەڕە بــەزۆر بــسەپێنرێ بەســەر خەڵکیــدا چــونکە ئەنجامەکـەی لەکۆتایـدا بــێ بــەردەبێت. [في الظـلال القـرآن (ج١/١٠٩-١١٥) بەدەست کاری‌یەوە].

جیاوازی نێوان لایەنگیری وباشی مامەڵەکردن

لەوەپێش ووتمان کەلایەنگیری شـتێکە ومامەڵـەکردنی باش شتێکی ترە وەبنـچینەی ئـەم یاسـایەش فـەرموودەی پەروەردگارە: ﴿ لاينهاكم الله عن الذين لم يقـــاتلوكم في الدين ولم يخروجوكم من ديركم أن تـــبرهم وتقـــسطوا

إليهم إن الله يحب المقسطين ﴾ (الممتحنـة: ٨)، وەزانايـانی تەفسیر لـەڕوون کردنـەوەی ئـەم ئایەتانـە چـەند ڕایـەکیان هەیـە، هەنـدێکیان دەڵـێن: مەبەسـتی پێـی ئەوانـەن کـە باوەڕیـان هێنـاوە و هـەر لەمەککـەداو کۆچـیان نـەکردووە لەبەر ئەوە پەروەردگار بە بـاوەڕداران دەفـەرموێ کـەباش بـن لەگەڵیانـدا وە (مجاهـد) کەیەکێکـە لـەزانایانی تەفـسیر ئـەویش هـەر لەسـەر ئـەم ڕایەیـە وەهەنـدێکی تـر دەڵـێن مەبەست لەبێ بڕوایانی مەککەیە ئەوانـەی شـەڕیان لەگـەڵ بـڕوادارن نـەکردووەو لـەماڵی خۆیـان دەریـان نـەکردون وەدوای پـــــەروەردگار ئەمـــــــەی ســـــــڕییەوە (نسخ)یکردووەوفەرمانی پێ دان کەشەڕیان لەگـەڵ بکـەن وە ئەمەش لە (قتادە)وە دەگێڕنەوە (تفسیر الطـبری ٢٨/٦٦) بـەڵام (إبـن جریـر) وابـە بـاش دەزانـێ کـە مەبەسـتی پەروەردگار پێی گشتییەو هەمووکەسانی ئاینـەکانی تـرو هــەموو کــەسو میللــەتێکی تــریش دەگرێتــەوە چــونکە فــەرموودەی خــوای گــەورە لێــرەدا گــشتییەو کەســی جیانەکردۆتەوە کـەباش مامەڵـەیان لەگـەڵدا بکرێـت، بـەم پێیە (إبن جریـر)دەڵـێ کـەهیچ مانایـەك نییـە بـۆ ئـەوەی

کەدەڵێ گوایە لەدوایی‌دا ئـەم ئایەتـە سڕاوەتەوە (نـسخ) وەفرمـانی شـەڕدراوەلە گەڵیانـدا. چـونکە باشـی بـڕوادار لەگەڵ هەر کەسێك بێت ئەگەر لەشـەڕیش دابێت حـەرام نی‌یـەو نـەهی لێ نـەکراوە ئینجـا ئەگـەر ئەوکەسـە خـزم و کەس وناسیاوی بێت یان نەناسراوی بەمـەرجێ ئەمـە هـیچ کارێك نەکاتە سـەر هـەڵمالێنی پـەردە لەسـەر نهێنیـەکانی موســـوڵمانانو بـــەهێزبوونی دوژمنـــی تێـــدا نـــەبێت بەهەرشێوەیەك بێت وئـەوەی کـەزیاتر ئەمـەمان بـۆڕوون بکاتەوە ئەو ڕووداوەیەکە (إبن الزبیر) ڕەزای خوای لێ بێت بۆمان دەگێڕێتەوە لە تفسیری الطـبری)یـەوە ئیسلام یـەم کردوەیـەی هـەتاوەکو لـەکاتی بـەر بەرەکانیـشدا بێت هەمیـشە هۆیـەکانی خۆشەویـستی دەهێڵێتـەوە لەناخـدا بەپاکی هەڵسو کەوتو دادوەری هەڵسو کـەوت دا چـونکە چاوەڕێی ئەو ڕۆژەیـە کەلەگـەڵ بـەر بەرەکانی‌یـە کەشـدا قەناعەت بکات بەوەی خۆشی‌و چاکە لەوەدایـە کـە بـچێتە ژێـر ئـالای پـیرۆزی ئیـسلامەوە وەلـە سـەرەتای ئـەم لێکۆڵینەوەیەدا باس کرا کە پەروەردگار فەرمانی پێ داوین کەسیلەی رەحمـان هـەبێ لەگـەڵ کـەسو کـاری کافریـشدا

بێت وەئەمەش پێی ناوترێ لایەنگیری بۆئەوان وەئێستاش دەگەڕێینەوە بۆ ڕوداوەکەی (اسماء) لەگەڵ دایکیدا کە کچی (أبو بکری الصدیق) ڕەزای خوا لەهەردووکیان بێت (بوخاری ومسلم) بۆمان دەگێڕنەوە لە (اسماء)وە کە دەڵێ دایکم هات بۆلام کەموشریكو بێ باوەڕبوو لەسەر دەمی پێغەمبەردا (ﷺ) وە منیش پرسیارم لە پێغەمبەر (ﷺ) کرد ووتم: دایکم هاتووە بۆلام بەخۆشی خۆی، ئایا سیلەی رەحمی لەگەڵدا بەجێ بهێنم؟ ئەویش فەرمووی: ((بەڵێ بەجێی بێنە)) [صحيح البخاري /كتاب الهبة/ باب الهدية للمشركين (٥/٢٣٣)حديث (٢٦٢٠) و صحيح مسلم / كتاب الزكاة (٦٩٦/٢) حديث (١٠٠٣)].

وە (الخطابي) دەڵێت: لەم فەرموودەیەوە بۆمان دەردەکەوێ کەسیلەی ڕەحم لەگەڵ کافرەکاندا بەجێ دەهێمرێ لەلایەنی هەرشتێکەوە بێت وەك چۆن هەرکەسێکی تری موسوڵمان سیلەی رەحم لەگەڵدا بەجی هێنرێ وەهەر لەم فەرموودەیەوە وەردەگیرێ کەپێویستە نەفەقەی دایكو باوکی کافر بکێشرێت ئەگەر بێتو کوڕەکەیان موسوڵمانیش بێت [فتح الباري(٥/٢٣٤)]

وه (إبـن حجـر) دەڵێـت: (چـاكه كـردن وەسـيلەی ڕەحـم وباشیمامەڵە كردن پێویستی بەو خۆشەویستی یەنییە كە خوا نەهی لێ كردووە لەم ئايەتەدا ﴿ لاتجد قوما يؤمنـــون بالله واليوم الآخر يوادون مـــن حـــآد الله ورســـوله ﴾ (المجادلة: ٢٢) وەئەم فەرمانەش گشتییە لە حەقی ئەوانـەی كـەدژی ئیـسلام شـەڕیان كـردووە یـان نـەیانكردووە) [فـتح الباري (٢٣٣/٥)] وه (إبن القيم) دەڵێ: (ئەم ئايەتـە بەڵگەيـە لەسەر پێویستی مەسرەف كێشانی دايكو باوك ئەگەر بێتو ئاینی كوڕو باوكەكـە یـان دايكـە كـەش جیاوازبێـت. لەبـەر فەرمودەی خـوای گـەورە: ﴿ ووصينا الإنسان بوالديـــه حملته أمه وهنا على وهن وفصاله في عامين ان شـــكر لي ولوالديك وإلى المصير، وإن جاهدك على أن تـــشرك بي ماليس لك به علم فلا تطعهما وصـــاحبهما في الـــدنيا معروفا واتبع سبيل من أناب إلي ثم إلي مرجعكم فأنبئكم بما كنتم تعملون ﴾ (لقمان: ١٤-١٥).

وەچاكە كردن ئەوەنییە كە دايكو باوك بەجی بهێڵێن لـــەكاتی پێویـــستیو هـــەژاریو دەســـت كورتیـــدا وەكوڕەكەشی لەوپەڕی دەوڵەمەندیدا بێت وەپەروەردگار

بەخراپ ئەوانە باس دەكات كەسیلەی ڕەحم بەجێ نـاهێنن وەگـەورەیی ئـەو تاوانـەشمان بـۆ بـاس دەكـات وەفرمـانی بەجێ هێنانیداوە ئەگەر ئەوان كافریش بـن خـوای گـەورە دەفەرمووێ: ﴿ ... واتقــوا الله الــذي تــسآلون بـــه والأرحـــام ﴾ (النـساء: ١)، وە لەیـەكێ لەفـەرموودەكانی پێغەمبەردایە (ﷺ) دەفەرموێ: ((لایـدخل الجنـة قـاطع الــرحم)) [صـحيح البخـاري /كتــاب الأدب/ بـاب أثـم قــاطع رحــم (١٠/٤١٥) حــديث (٥٩٨٤)، صــحيح مــسلم/ كتـــاب الــبر وصـــلة (١٩٤٨١/٤) حـديث (٢٥٥٦)]. وەئــەوەی لــەم فەرموودەیــەدا ڕەچـاوبكرێ ئەوەیـە كـە ووشــەی (قــاطع) بــەم شـێوەی نەناســراو واتــە: (نكـرة) هــاتووە وبــەم شـێوەیە دەبێتــە كارێكی گـشتی ومەبەسـتی چـەند كەسێك نیـیە بەتـەنها، سیلەی ڕەحم واجبەو پێویستە ئەگـەر بێـتو بـۆ كـافریش بێت چونكە ئەو دینی خۆی وەمنیش دینی خۆم وەهەنـدێ كـەس هــەن مەسـرەف كێـشان بـەمیراتی پێوانـە دەكـەن وەئەمــەش پێوانەیــەكی هەڵــەو فاسیدەچـونكە بنــچینەی میراتی سەرخستن و لایەنگیریـیە بەپێـچەوانەی مەسـرەف كێـشانەوەكە بنــچینەكە بەیــەك گەیانـدنو دڵ دانــەوەی

یەکتریەیە کە مافی خزمایەتی لەنێوان کەس‌و کاردا چونکە ئـەم مافـە خـوای گـەورە بەخـشیویەتی لـەم دنیـا، وەك دەفـەرموێ: ﴿ وأعبـــدوا الله ولاتـــشركوا بـــه شـــيئا وبالوالدين إحسانا وبذي القربى واليتـــامى والمـــساكين والجار ذي القربى والجار الجنب والصاحب بالجنب وابن السبيل وماملكت أيمـــانكم.. ﴾ (النساء: ٣٦).وەئەوانـەی کەلـەم ئایەتـەدا بـاس کـراون مـافی ئـەوەیان هەیـە کـە چاکەیان لەگەڵدا بکرێت‌و بگـرە پێویستە: (بـاوك‌و دایـك، خـزم‌و کـەس وکـار ، هـەتیوان، هـەژاران ، دراوســێ، لێقـەوماوان، خزمـەتکارەکانتان) ئینجـا ئەمـە ئەگـەر هـەرکامێکێك بێـت کـافریش بێـت دەبێـت بـاش مامەڵـەی لەگەڵدا بکرێت، وە لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ کەلایەنگیری کەلـە خۆشەویـستی‌و سەرخـستندا کۆبۆتـەوە شـتێکەو مەسرەف کردن‌و چاکە کردن‌و سیلەی ڕەحم بەجی هێنـان لەگـەل خـزم‌و کـەس‌و کـاری کـافردا شـتێکی تـرە، وەلێ بوردوی ئیسلام (سماحة الإسـلام) دیسانەوە دەردەکـەوێ لەمامەکردنی ئەسیرو پـیرو منـداڵ وئـافرەت لەشـەڕدا وەك ئاشکرایە لەلا پەڕەکانی مێژوو ئیسلامدا.

هەڵس و کەوت لەگەڵ کافراندا

یەکەم: مامەڵەی کڕین و فرۆشتن:

(شیخ الإسلام إبن تیمیة) دەڵێ: (هەر لەبنەچەدا هیچ مامەڵە کردنێك حەرام نیە لەوانەی کە خەڵکی پێویستی پییەتی تەنها ئەوە نەبێ کەلە قورئان و سوننەتداڕی یان پێ نەدراوەو بەڵگەی لەسەرە بۆ حەرام وەکو چۆن هیچ جۆرە خواپەرستییەك دروست نییە وحەرامە جگە لەوانە نەبێت کە قورئان وسوننەت ڕێیان پێداوە . دین ئەوەیە کە خوای گەورە داینـاوە، وە حـەرام ئەوەیە کە خـوای گەورە حەرامی کردووە بەپێچەوانەی ئەوانەی کە خوای گەورە باسی کردوون بەخراپ چونکە چەند شتێکیان حەرام کردووە کە خوای گەورە حەرامی نەکردووە، وەشەریکیان بۆ خوا قەرارداوە کە خوانەهی لێ کردووە، وە هەروەها دینەکەیان بەئارەزووی خۆیان گۆڕیوە بۆ خەڵکی کە پەروەردگار بەهیچ جۆرێك ڕازی نابێ پێی. (السیاسة الشرعیة، ص: ١٥٥).

وەبە پێیئەم بنەچەیە لەسەر دەقـە شـەرعیەکانو ڕووداوەکـانی ژیـانی پێغەمبـەر (ﷺ) و یارەکـانی لــە خەلیفەکانی راشیدیو پێشەوایانی ئیسلام دەڵێن: مامەڵـە کـردن لەگـەڵ کافرانـدا لـەکڕینو فرۆشـتندا پـێی ناوترێـت لایـەنگیری بـەڵکو موسـوڵمانان دەتـوانن کـڕین و فرۆشـتن بکەن لەگـەڵ کافرانـدا ئـەوەتا (شیخ الإسلام إبن تیمیة) پرسیاری لێ دەکرێ دەربارەی مامەڵە کردن لەگەڵ تەتەردا ئەویش دەڵێت: (بەهـەر شێوەیەك مامەڵـە کـردن بگـونجێ لەگەڵ ئەوانـەی کـەوەك تەتـەروان ئـەوا دەگونجـێ لەگـەڵ تەتەرەکانیشدا، وەحەرام بوونەکەش هەر بەهـەمان شێوە لەبـەر ئـەوە موسـڵمان دەتوانێـت مـەڕو ماڵاتیـانو کـەلو پەلیان لێ بکڕێت وەك چۆن لە عەرەبێك یان تورکمانێك یان کوردێکی دەکڕێت وەهەروەها ئەویش دەتوانێت کەخۆراكو جـلو بـەرگ وشـتی تریـان پـێ بفرۆشـێت، بـەڵام ئەگـەر شتێکی بەئەوان یان غەیری ئـەوان فرۆشـت کـە یارمـەتیان بدات بۆ کردنی ئەوشتانە کەحـەرامن ئـەوا دروسـت نیـیە، وەك فرۆشتنی ئەسپو چـەكو ئەوانـەی کـە بۆشـەڕ بـەکار

بهێنرێت بەئەوكەسانەی كە شەڕ دژی موسڵمانان دەكەنو دژیـان دەوەستن خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ ... وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الإثم والعدوان ..﴾ (المائدة: ٢) وە ئەو ماڵو سامانەی كە ئـەوان هەیانـە ئەگـەر بزانـی كـەماڵی خەڵكیـیەو داگیریـان كردوە ئەوا دروست نیـیە كـەبكڕدرێت ئەگـەر ئـەو كەسـە بۆخۆی بێت بەڵام ئەگەر بكڕدرێت بۆ ئەوەی كەبگێڕێتـەوە بـۆ خاوەنـەكانیان ئەگـەر تـوانرا ئـەگینا دەبـێ مەسـرەف بكرێت بۆبەرژەوەندی موسڵماناندا.

ئەمەیان دروستە بەڵام ئەگەر نەزانرا سەرچاوەی ئـەو ماڵـە چـیـیە ئـەوا دروسـتە مامەڵـەی كـڕینو فرۆشـتنیان لەگەڵدا بكەین وەك ئەو ماڵەوایە كـە لـەبازاڕدا هەیـە بـەڵام دزراوەیان داگیركراوە وەسەرچاوەكەی نـازانرێ) [(المسائل الماردينيـة، (ص: ١٣٢–١٣٣) تحقيـق الـشاويش الطبعـة:٣ سـنة ١٣٩٩هـ)] وە (بوخاری) لە (كتـاب البيـوع)دا لەباسـی كـڕین فرۆشـتندا لەگـەل بـێ بڕوایانـداو ئـەهلی شـەڕدا لـە (عبـد الرحمن ی كوڕی أبی بكر) ەوە ڕەزای خـوا لەهـەردووكیان

بێت بۆمان دەگێڕنەوەو دەڵێ: (لەگەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) بووین کە پیاوێکی بێ باوەڕ (مشرك) قژدرێـژێك بوو هات وکۆمەڵێك مەڕی پێش خۆی دابوو پێغەمبەر (ﷺ) پێی ووت: دەیفرۆشی یان پێش کەشە ئەویش ووتی: نەخێر فرۆشتنە ئەویش مەڕێکی لێ کڕی). [صحيح البخاري (٤/٤١٠) حديث (٢٢١٦)] وە هەروەها (إبن بطال) دەڵێ: مامەڵە کردن لەگەڵ کافراندا دروستە تەنها ئەو مامەڵەکردنە نەبێت کەپشت ئەستوریان دەکا لەشەڕی دژی موسڵماناندا (فتح الباري ٤/٤١٠) وە ئەوشتانەی کە کافرەکان لەجەژنەکانیاندا بەکاری دێنن وەك (خواردنو جلو بەرگ وبۆن) دروست نییە کە موسڵمان پێیان بفرۆشێت یان پێش کەشیان بکەن چونکە ئەمە جۆرە پشت گرتنێکە بۆیان بۆ بەجێ هێنانی جەژنەکانیان کەحەرامە لەئیسلامدا وە ئەمەش بەپێی بنەچەیەکە (أصل) کەدەڵێ: (دروست نییە کەترێو شەربەت بەکافرەکان بفرۆشرێت بۆ ئەوەی بیکەن بەشەراب یان عەرەق (خمر) وەهەروەها دروست نییە

چەکیشیان پێ بفرۆشرێت بۆشەڕ کردنیان لەگەڵ موسڵماناندا) (إقتضاء الصراط المستقيم، ص: ٢٢٩).

دووەم: (وقف) کردنی موسڵمانان لەسەر کافرەکانو (وقف) کردنی ئەوان لەسەر موسڵمانان:

لەسەرەتاوە بازانین (وقف) مانای چیە؟ لەبەر ئەوەی هیچ ووشەیەکی وام نەدۆزیەوە لەزمانی کوردیدا کەپڕ بەپێستی ووشەی (وقف) بێت لەبەر ئەوەنا چاربووم کەئەم ووشەیە وەکو خۆی بەعەرەبی بهێڵمە وەئێستاش ڕوون کردنەوەیەکی کەم دەخەمە پێش چاو بۆ زانینی مانای ووشەی (وقف).

(**وقف**) واتە: دانانی ماڵو سامانێك یان خێروقازانجەکەی بۆ کەسێك یان شتێك یان شوێنێکی دیاری کراو لەلایەن خاوەنی ئەو ماڵەوە. (إبن القيم) دەڵێ: (ئەوەی کە کافران (وقف)ی دەکەن، سەیری دەکرێ ئەگەر دایان نابێ بۆ دیاریکراوێك یان لایەك کە خۆیان مەبەستیان بێت ئەوا دروستە بۆ موسڵمانان کە وەقفی

بکات وەك یارمەتی دانی کەم دەستان وهەژارانو چاکردنی ڕێگاوبـــان و بەرژەوەنـــدی گـــشتی یـــان کوڕەکانیـــان ونـەوەکانیان، ئـەم جـۆرە وەقفـە ڕاسـتە وهـەروەك ئـەوە وەقفـە وایـە کـە هـەموو موسـڵمانێك بیکـات بۆئەوانـەی کەباسمان کرد بەڵام ئەگەر مـەرجێکی وای دانـابوو لەسـەر کوڕەکـانی وخـزمو کـەس بۆئـەوەی کـە وەقفەکـەی بـۆ دابنرێـت وە بڵێـت: دەبـێ موسـڵمان نـەبێت بـەڵام ئەگـەر موسڵمان بن ئەوا وەقفەکەیان دەدەنـێ ئـەم جـۆرە وەقفـە ڕاست نی‌یەو دروست نی‌یە کە دادگـا بـەپێی ئەمـە حـوکم بکات بە ڕێکەوتنی ڕای هەموو پێشەوایانی ئیـسلام چـونکە پێچەوانەی بیروبۆچوونی دینی ئیسلامە.

بـەڵام وەقفـی موسـڵمانان لەسـەر کافرەکـان ئـەوا دروسـتە تـا ئەوەنـدەی لەگـەڵ حـوکمی خـواو پێغەمبـەردا (ﷺ) دەگـونجی. وەدروسـتە ئەگـەر موسـڵمانان وەقفـی بکات لەسەر کەسێکی دیاریکراو یـان شـوێنێك یـان یـەکێك لەکـەسو کارەکـانی خـۆی ئەگـەر کـافریش بـن کەواتـە کافرێتی مەرج نی‌یە یـان نابێتـە ڕێ گرێـك بـۆ ئـەوەی کـە وەقف لەسەر ئەوکەسەبکرێت یان نا ئەگـەر کـافریش بێـت

ئینجا ئەگەر موسڵمان بوو ئەوا باشترە بۆ ئەوەی کە وەقفی لەسەر بکرێت بەڵام وەقف کردن لەسەر کڵێسەکانیان‌و ئەوشوێنانەی کە کوفری تێدا فێری شوێن کەتووانیان دەکەن ئەوا دروست نی‌یە چ لەکافرەوەبێت ئەم وەقفە یان لەموسوڵمانەوەبێ چونکە ئەمە ئەو پەڕی یارمەتی‌دانی‌کوفرە بەهێزتر دەبن پێ‌ی، وەئەمەش لەگەڵ دینی ئیسلامدا ناگونجێ [أحكام أهل الذمة (١/٢٩٩- ٣٠٢) وەسەیری کتێبی (مجموعة الرسائل والمسائل) بکە (١/٢٢٩)].

سێیەم: چوون بۆلایان لەنەخۆشی‌دا وپیرۆزبایی لێ کردنیان لە جەژنەکانیاندا:

(أنس ی‌کوڕی مالك) ڕەزای خوای لێ بێت بۆمان دەگێڕێتەوە دەڵێ: کوڕێکی گەنج خزمەتی پێغەمبەری دەکرد (ﷺ) کە جولەکەبوو کەڕەتێکیان نەخۆش کەوت وەپێغەمبەریش (ﷺ) چووبۆلای وەلای سەری‌یەوە دانیشت وپێ‌ی ووت: ((موسڵمان ببە)) ئەویش سەیری باوکی کرد لەوی‌بوو، باوکیشی پێ‌ی ووت: (بەقسەی (أبا قاسم) بکە) ئەویش موسڵمان بوو، پێغەمبەریش (ﷺ)

هاتە دەرەوە ووتـی: ((سوپاس بۆ ئەو خوایـەی ڕزگـاری کرد لە ئاگر)) [صحيح البخاري /كتاب الجنائز/ (٣/٢١٩) حديث (١٣٥٦)].

وەهەروەها مامی پێغەمبـەر (ﷺ) ـ أبـوطالـب ـ کـە خـەریك بـوو دەمـرد پێغەمبـەر(ﷺ) چـوو بـۆلای و پـێی ووت : ((کــە موســڵمان ببێــت)) [صـحيح البخــارى /كتــاب الجنائز/٣/٢٢٢حديپ(١٣٦٠)] وە (إبن بطـال) دەڵـێ: (دروسـتە ئەگـەر موسـڵمان بـچێت بـۆلای کـافرێکی نـەخۆش ئەگـەر چـاوەڕوانی ئـەوەی لێ بکرێـت کـە موسـڵمان بێـت، بـەڵام ئەگەر چـاوەڕوانی ئـەوەی لێ نـەکرێت ئـەوا دروسـت نییـە بــەڵام ئەمــە ئەوانــە ناگرێتــەوە کــەمافی دراوســێیەتیو خزمایـەتیان هەیـە. وەك ئـەوەی کەدەردەکـەوێ لەقسەی (إبن حجر)دا ئەوەیە کـە ئەوبەسـەر کردنەوەیـەیان لـەکاتی نەخۆشیدا دەگۆڕێ بەپێی مەبەستی بەسەر کردنەوەکـە) (فتح الباري ١٠/١١٩).

بــەڵام پیرۆزبـایی کردنـی کافرەکـان لەجەژنـەکانیانو بۆنەی کوفردا کەتایبەتـە بـە خۆیانـەوە حەرامـەو دروسـت نییــە لەســەر قــسەی هــەموان وەك بڵێــت: (**جـەژنتان**

پیرۆزبێت یان بڵێت هەرخۆش بێت ئەم جەژنەتان)
وەك ئەمە لەحەرامی دادەگاتە پلەی ئەوەی کە کڕنوش بۆ خاچ (صلیب) بەرێت بگرە جەژنە پیرۆزیەکە زۆر تاوانی گەورەترە لەلای پەروەردگار وەهەروەها تاوانێکی گەورترە لەخواردنەوەی عەرەق‌و کوشتن‌و زیناکردن. وەزۆر هەن کەڕێزو نرخی دینەکە نازانن دەکەونە ئەم هەڵەیەوەو نازانن هەڵەیەکی چەند گەورەیان کردووە. وەهەرکەس پیرۆزبایی‌یەك لەیەکێك بکات بۆ بێ فرمانی یەکی‌خوا یان تازەگەری‌یەك (بدعة) لەدیندا یان کوفرکردن بەخوا ئەوا تووشی سزاو توڕەیی پەروەردگار دەبێ. وەزانایانی دین کە دووربوون لەخراپەکاری بەهیچ شێوەیەك پیرۆزبایی یان لەکاربەدەستەستەم کارەکان نەدەکردو هەروەها ئەوانەی کە خۆیان بەدادپەروەرو موفتی دەزانن ولەگەڵ ئەوەشدا نەزان بوون بەهیچ شێوەیەك پیرۆزبایی یان لێ نەدەکردن بۆ ئەوەی بەر تووڕەیی خوای گەورە نەکەوون.

(بەڵام ئەگەر موسڵمانان زانی کەلە لەوانەیە توشی گیروگرفت بێت لێیانەوە ئەوا دەتوانێت بچێت بۆلایان وە هیوای خۆشیان بۆ بخوازی بۆ ئەوەی لەشەڕیان بەدووربێ)

[أحكـام أهـل الذمـة لإبـن القـيم (١/٢٠٥-٢٠٦)] بەهـەمان شـێوە دروست نىیە كافرەكان بەگـەورە دابنـێن وەپىیـان بڵـێن (كاك فلان كـەس) یـان (گـەورەم) چـونكە بـەم كردەوەیـە خوای گـەورە لـەخۆتان تـوورە دەكـەن. لەفەرموودەیـەكی پێغەمبـەردا (ﷺ) هەیـە كـە پلـەی (مرفـوع)ی هەیـە: ((لاتقولوا للمنافق سيد فإنه إن يك سـيدا فقـد اسـخطتم ربكـم عزوجـل)) [سـنن أبـي داود كتـاب الأدب (٥/٢٥٧) حـديث (٤٩٧٧) وقال الألباني إسناده صحيح]..واتـە: بـەدووڕوو مـەڵێن كاك یان گەورەم چونكە ئەگەر گەورە بێت ئەوا خواتان لـە خۆتان ڕەنجان.

وە دروست نىیە لەقەبی گەورەی وڵات یان پیاوچاك بدرێتە پاڵیان وەهـەر كاتێكیـان لەقـەبێكی وای لـەخۆی نـا ئەوا نابێت موسڵمان بەو لەقەبەیان بەوناوە بانگی بكات.

وەدوای ئـەوە (إبـن القـیم) لـەدەقی فەرموودەیەكـدا دەڵـێ: (..بـــەڵام ئێـــستا لەڕۆژێكـــداین كـــە ئـــەوان لای ســـەرەوەی كەمـــەجلیس دەگـــرن و خـــەڵكی هەڵدەســـتێ لەبـەریان وەدەسـتیان مـاچ دەكـەن وەدەسـتیان گرتـوە بەسەر ڕۆژی ئەو خەڵكەداو فەرمانڕەوایی بەدەست ئەوانە،

وەکونیەی وەك (ابو العلاء، ابو الفضل ، ابـو الطیـب) یـان لـەخۆیان نـاوە ناویـان گۆڕیەوەبـە (حـسن ، حـسین، عثمان، علی) وە لەوەپێش ناویان (یوحنا، متی، جـرجس، بطرس، عزرا، اشعیا حزقیـل، حیـی) بـووە، بـەڵام هـەموو سەردەمێك دەوڵەت وپیاوی خـۆی هەیـە) [أحكـام أهـل الذمـة (٢/٧٧١)].

وەئەگەر ئەمە قسەی زانای بەناویانگ (إبن القیم) بێت کەساڵی (٧٥١هـ) کۆچیدوایی کردووە ڕەحمـەتی خـوای لێ بێت دەبا ئەمڕۆ موسڵمانان سەیری ئەو تێکەڵاوبونـە بکـات گەڵێی تێکەڵ بووە وەك ئاوی چۆڕاوگە بەحیـسای خۆیـان موسـڵمانن بـەڵام شـوێن دوژمنـانی خـوا کـەتون لەهـەموو گەورەو بچوکێکدا بەڵام چۆن شوێن کەوتنێك؟! زۆر زۆربـە شـانازی یـەوە، وە هــەر بۆنەیـەك یـان جـەژنێك بەسـەر دوژمنـانی ئیـسلامدا بێـت لەهـەر کوچـەوکۆڵانێکدا بێـت یەکـسەر پیرۆزبـایی و پێخۆشـحاڵی خۆیـان دەردەبـڕن بۆیان!.

چوارەم: سلاوکردن لێیان

ڕای زانایـــان جیـــاوازە لـــەواتای فـــەرموودەی خـــوای گـەورە کـە (إبـراهیم) سـلاوی خـوای لێ بێـت بـاوکی بـانگ کردووە بۆڕێگاری ڕاست ئەویش ڕازی نەبووە ئەویش پێی ووتووە: ﴿ ..سلام عليك..﴾ (مريم: ٤٧) بەلام موسـلمانان بەگشتی دەلێن: (مەبەست پێی دڵنیایی مەسـەلەیەکە کـە چوونە سەرڕێگای ڕاستە نەك مەبەست پێی سلاو کردن بێت).

بـەلام (طـبري) دەلـێ: واتـای دڵنیـان بـوون لەمنـەوە بۆتۆ، وەلەسەر ئەمە موسلمان یەکـەم جـار نابێـت سـلاولە کـافر بکـات) (تفسير القـرطبي ١١/١١١-١١٢) وەهەنـدێکی تـر دەلێن لەواتای سلاوەکە ئیبراهیمدا (سـلاوی لەیـەك دابـڕان بووە) وە پرسیار لە (إبن عيينة) کرا ئایا دەگونجێ سـلاو لـــەکافر بکـــرێ؟ ئـــەویش ووتـــی: بـــەلێ خـــوای گـــەورە دەفـەرمووێ: ﴿ لاينهاكم الله عن الذين لم يقتلـــوكم في الدين ولم يخرجوكم من ديركم ان تـــبروهم وتقـــسطوا إليهم..﴾ (الممتحنة: ٨) وە ئیبراهیمیش بەباوکی ووتـوە: ﴿ سلام عليك ﴾. وە (قرطبي) دەلێ: (دەلێم کـە: ڕاسـت تـر ئەوەیـە لـەواتای ئایەتەکـەدا کـە (سـفيان بـن عيينـە) ووتوویەتی) (تفسير القرطبى ١١/١١١-١١٢) وەلـەم بـوارەش دا

دووفـەرموودەی پێغەمبـەر (ﷺ) هەیـە یەکـەمیان: (أبـو هریـرة) ڕەزای خـوای لێ بێـت بۆمـان دەگێڕێتـەوە لـە پێغەمبـەر (ﷺ) کەفەرموویـەتی: ((لا تبـدؤا الیهـود والنـصاری بالـسلام فـإذا لقیـتم أحـدهم في الطریـق فاضطروه الی أضیقه)) [صحیح مسلم ج(٤/١٧٠٧)]. واتـە : دەست پێش خەری سـڵاو مەکـەن لـە جولەکـەو گاورەکـان وەئەگـەر لـەڕێگادا گەیشتن بەیـەکێکیان ئـەوا بیترنجێننـە تەنگەبەریەوە ناچاری بکەن بچێتە تەسکاییەکەوە

کەواتە ئەمە بەڵگەیـە بـۆ دەسـت پـێ نـەکردنی سـڵاو لەجوولەکەو گاور، بـەڵام ئەگـەر سـڵاویان لێ کـردین دەبـێ وەڵامیان بدەینەوە. وەفەرموودەی دوومیان لە (أسامة بـن زیـد)ەوە ڕەزای خـوای لێ بێـت ((أن الـنبي (ﷺ) رکـب حمـارا علیـە إکـاف تحتـە قطیفـة فرکبـە وأردف وراءه اسامة بن زید وهو یعود سعد بن عبادة في بنی الحرث بن الخزرج وذلك قبـل وقعـة بـدر، حتـی مـر في مجلـس فیـە إخلاط من المسلمین والمشرکین عبدة الأوثـان،والیهود و فیهم عبد الله ابن أبي بن سلول وفي المجلـس عبـدالله بـن رواحة فلما عشیت المجلس عجاجە الدابـة، خمـر عبـدالله

بن ابي أنفه بردائه ثم قال: لاتغبروا علينا، فسلم علـيهم الــنبي (ﷺ))) [صــحيح البخــاري :كتــاب الأســتئذان (٣٨/١١) حديث (٦٢٥٤) و صـحيح مـسلم / الجهـاد (١٤٢٢/٣) حـديث ١٧٩٨)]

واته:پێغەمبەر(ﷺ) سواری گوێدرێژێك بوو كە كۆپـانێكی بەســەرەوە بــوو لەژێریــدا پارچــە قوماشــێك بەســەریەوە لەدوای خۆیەوە ئوسامەی كوڕی زەیدی سوار كرد وەنیازی ســەردانی ســەعدی كــوڕی عوبــادە بــوو لەنــەوەی حــەرپی كوڕی خەزرەج ئەمــەش لــەپێش روودانــی بــەدر ،هــەتا دای بـــەلای مەجلیــسێكدا كـــە تێكـــەڵاو بـــوو لەموســـڵمانان و موشــریكینی بــت پەرســت و جولەكــە و عبــدالله ی كــوڕی ئوبەی كوڕی سەلولیان لـەناودا بـوو ، وە لەمەجلیـسەكەدا ععبــد الله ی كـــوڕی ڕەواحـــەی تێـــدابوو ، كاتـــێ تـــۆزی وڵاخەكــەی دای بـــەلای مەجلیــسەكەدا عبــد الله ی كــوڕی ئوبەی لووتی خۆی داپۆشی بەپۆشاكەكەیی و پاشان ووتی : تۆز مەكەن بەسەرماندا . پێغەمبەریش (ﷺ) سـڵاوی لێ كردن .

وەئەمەشیان بەڵگەیە لەسەر ئەوەی سڵاویان لێ بکەین و(قرطبي)دەڵێ : ئەم فەرموودەیەی یەکەمیان بەڵگەیە بۆ ئەوەی‌نابێت یەکەم جار سڵاویان لێ بکەین چونکە ئەوە ڕێز لێ‌گرتنێکەو کافر شایەنی ئەوەنی‌یە. بەڵام دووەمیان دەگونجێ یەکەم جار سڵاویان لێ بکەین) بەڵام (طبری)دەڵێ ئەوەی کە (ابو هریرة) ڕەزای خوای لێ بێت و (اسامة بن زید) ڕەزای خوای لێ بێت دەیگێڕنەوە دژی یەك نین چونکە ئەوەی (ابو هریرة) دەیگێڕێتەوە مەبەست پێی گشتی‌یە بەلام ئەوەی کە (أسامە) دەیگێڕێتەوە مەبەست پێی تایبەتە. بەڵام (النخعي) دەڵێ: ئەگەر پێویستت بەشتێك هەبوولای گاورێك یان جولەکەیەك ئەوا تۆ یەکەم جار سڵاوی لێ بکە (تفسیر القرطبي ١١/١١١).

بەم شێوەیە دەردەکەوێت لەگێڕانەوەکەی (ابو هریرة): ((لاتبدؤهم بالسلام)) ئەگەر بەبێ هیچ هۆیەك بێت، جگە لەمافی هاوڕێیەتی وسەفەرو دراوسی‌یەتی‌و چەند شتێکی‌تر.

(الطـبري) دەڵـێ: دەگێڕنـەوە لـەزانا موسـڵمانەکانی کۆنەوە کەسڵاویان لەجولەکەو گاورو کردووە، یەکێ لەوانە (إبـن مـسعود)بـووە ڕەزای خـوای لێ بێـت ، وەهــەروەها (الأوزاعي) دەڵێ: ئەگەر تۆ لەسـەرەتاوە سـڵاوبکەیت ئـەوا پیاوچاکانی پێش ئێمە کردوویانـە وە ئەگـەر نەشـی کـەیت ئـەوا پیاوچـاکانی پـێش ئێمـە نـەیانکردووە، وەلـە (حـسن البـصري)یـەوە دەگێڕنـەوە کـە ووتوویـەتی: ئەگـەر بـەلای مەجلێسکدا ڕۆیشتیت موسڵمانو کافریش تێکـەڵاوبوو ئـەوا سـڵاویان لێ بکـە) (تفـسير القـرطبي ١١٢/١١) وە (إبـن القـيم) دەڵێ: (ئـەوەی کـەدەڵێ یەکـەم جـار دروسـتە سـڵاویان لێ بکەیت دەبێ بڵـی (الـسلام عليـك) بەشـێوەیەکی تـاك نـەك بەکۆ، وەنابـێ بڵـێ: (الـسلام علـيكم) یـان (الـسلام علـيكم ورحمة الله وبركاته) (زاد المعـاد ٤٢٥/٢) بەڵام وەڵام دانـەوەی سڵاوەکانیان رەئی زانایان جیـاوازە لـەوەی ئایـا پێویـستە وەڵام بدرێتــەوە وەیـان نـا؟ موسـڵمانان بەگـشتی دەڵـێن: پێویــستە وەڵامیــان بدرێتــەوە وەو ئــەویش بریتیـیــە لەڕاسـتییەکەی. وەهەنـدێکی تـر دەڵـێن: نابـێ وەڵامیـان

بدرێتەوە وەك چۆن وەڵامی ئەوانە نادرێتەوە کەشتی تازە دێننە ناو دینەوە.

وەجیاوازی گاورو جولەکەکان لەگەڵ ئەو موسڵمانەی کەتازەگەری دەکات لەدیندا ئەوەیە کە گاورو جولەکە خۆمانیان لێ دانا بڕین بەڵام ئەوانی تر کەخاوەن (بدعة)ەن خۆمانیان لێ دادەبڕین بۆ ئاگادار کردنەوەیان لەوازهێنانی ئەو ئیشە (زاد المعاد ٢/٤٢٥).

وەئەوەی زیاتر رەئی موسڵمانان دەچەسپێنێ لەوەڵام دانەوەیاندا فەرموودەی پێغەمبەرە (ﷺ) ((إذا سلم عليكم اليهود فإنما يقول أحدهم السام عليكم فقل وعليك)) [صحيح البخاري /كتاب الأستئذان (٤٢/١١) حديث (٦٢٥٧) و صحيح مسلم في السلام (١٧٠٦/٤) حديث (٢١٦٤)].. واتە: ئەگەر جولەکەکان سڵاویان لێ کردن ئەوا بزانن کە دەڵێن: (مردن بۆ ئێوە) ئێوەش بڵێن وەلەسەر خۆت بێ.

وەفەرموودەیەکی تریش دەفەرموێت: ((إذا سلم عليكم أهل الكتاب فقولوا: وعليكم)) [صحيح البخاري /كتاب الأستئذان (٤٢/١١) حديث (٦٢٥٨) وصحيح مسلم في السلام

(١٧٠٥/٤) حـديث (٢١٦٣)] ..واتــه: ئەگــەر گــاورو جولەكــە سەلاميان لێ كردن ئێوەش لەوەڵامدا بڵێن: لەئێوەش بێت.

وآخر دعوانا أن ألحمد لله رب العالمين